

พระกวีนิพนธ์

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

สำนักพิมพ์ "อุดม"

จัดพิมพ์ พ.ศ. 2487

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

พ.๒

मि. ए

พระกวีนิพนธ์

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ดำนกพิมพ์ "อุดม"

จัดพิมพ์ พ.ศ. 2487

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

พ. ๑๒

ขออุทิศถวาย

แด่

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในวันสิ้นพระชนม์
ครบรอบ 1 ปี

ขอพระนิพนธ์^๘ จงอยู่ยั่งยืน
แทนพระองค์ต่อไป
ชั่วกาลนาน

พ. ศ. 2487

สารบัญ

	หน้า
1. คำนำ	1
2. โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์	3
3. สุภาษิต	20
4. บทดอกสร้อยสุภาษิต	28
5. กลอนจารึกลับแลไฟ	32
6. บทพากย์ฤๅมิ	41
7. ฉันท์คู่กลอนยาวถวายตอบใน ร.ศ. 112	43
8. ร่ายคุณผู้สังเวทพระเจดีย์ยุทธหัตถี	50
9. เสภาตอนพลายงามได้นางศรีมาลา	58
10. โคลงถวายพระพรสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม- หลวงศรีรัตนโกสินทร์ในวันประสูติ	125
11. โคลงใส่ฉลาก	127
12. นิราสนครวัด	128

ข

13.	โคลงประดับพวงมาลาถวายพระศพ
สมเด็จพระบิตุจฉาเจ้า	132
14.	กลอนประทานหม่อมเจ้าหญิงพัฒนาฯ	133
15.	โคลงประทานพระองค์เจ้าหญิงศิริรัตน์
บุษบง	135
16.	โคลงประทานหม่อมกอบแก้ว	135

ทรงพระยศเป็นนายร้อยตรีทหารบก

พ.ศ. 2420

คำนำ

ตามธรรมดาเสด็จพ่อไม่ได้ทรงแต่งบทกลอน
เล่นอยู่เสมอ นอกจากมีเหตุจำเป็นให้ทรงแต่ง
และเมื่อทรงแต่งประทานไปแล้ว ก็ไม่ได้เก็บ
ต้นฉบับรวบรวมไว้อย่างหนังสืออื่นๆ ฉะนั้นจึงมีได้
นี้ถึงเรื่องบทกลอนที่ท่านทรงไว้เท่าใดนัก จนถึง
พ.ศ. 2465 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตน
โกสินทร์ ผู้ทรงเป็นพระราชธิดาและราชเลขา
นการวิของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
ที่ 5 สิ้นพระชนม์ลง และในเวลาหรือเก็บหนังสือ
ส่วนพระองค์ หลวงบริรักษ์นึ่งสาวฉันซึ่งอยู่ใน
พระสำนักนั้น ได้พบฉันทที่เสด็จพ่อทรงแต่งทุก
เกล้า ๆ ถวายไว้แต่ใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436)
เธอจึงขอคัดลอกนำมาให้ฉันดู เมื่ออ่านแล้วรู้สึก
ว่าจับใจ ฉะนั้นจึงนำไปถวายเสด็จพ่อทอดพระเนตร
ท่านทรงร้องว่า “อ้อ ยังอยู่หรือ? พ่อฉันกว่าสูญ

เสียแล้ว เพราะเรื่องนุคเหมือนจะไม่มีตัวผู้เหลือ
 อยู่แล้ว, แปลกแต่ท่า Besso แอบไปรู้แล้ว
 เอาไปลงพิมพ์ได้ นึกไม่ออกว่าใครเป็นผู้บอก
 แก่” แต่นั่นมาฉนั้นก็เขาใจใส่เก็บบทกลอนต่าง ๆ
 ที่เสด็จพ่อทรงนิพนธ์ และได้ทูลถามว่าอยู่ที่ใด
 บ้าง แต่ท่านทรงตอบว่า “พ่อไม่ได้พยายามจะ
 เป็นจินตกวี เป็นแต่แต่งได้เท่านั้น” แล้วก็ตรัส
 บอกให้ตามที่ทรงนึกได้ว่าอยู่ที่ไหนบ้าง แต่ยังไม่
 หมด.

ฉันจึงหวังในความกรุณาจากท่านผู้ยังมีน้ำใจ
 ระลึกถึงเสด็จพ่ออยู่ว่า ถ้าท่านพบพระนิพนธ์ของ
 พระองค์ท่านที่ยังไม่มีอยู่ในหนังสือเล่มนั้นแล้ว ขอ
 ท่านจงได้กรุณาช่วยส่งมารวบรวมไว้ให้เป็นอนุส-
 สारวีธยวายแด่เสด็จพ่อ ตามคติโลกนิยมด้วย
 เทอญ.

พูนพิศมัย

วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๗

โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์

คำอธิบาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ผู้ไกรสรโยนนำช่างไม้ที่ไกรสร ย สังกะสีพ่อทรงดำแต่ว่ารรภาเครื่องมุกต์ต่าง ๆ เจ้าพระยาอัครมหาเสนา (ขุนนาค) เป็นผู้ทำในรัชกาลที่ ๑ เวลาว่างมาจนถึงกำหนดจะตั้งซ่อมแซม ประจบ เป็นเวลาวันรัชกาลหนึ่งทุกครั้ง จนถึงในรัชกาลที่ ๘ จึงมีการปฏิสังขรณ์อยู่ในต้น สักรอง "ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม" นั้นแล้ว ในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าพระยามหาพิชัยญาติ (สมเด็จองค์รัช) เป็น นายช่างทั่วไป รวมทั้งเครื่องมุกต์เป็นส่วนมากด้วย ต่อ มาถึงในรัชกาลที่ ๔ เป็นแต่ทรงสร้างเพิ่มเติม มีได้

4
ซ่อมแซมท่งวัด เวลาปฏิสังขรวังท่งมาในรัชชกาลที่ ๕
อีกใน พ.ศ. ๒๔๒๓ กรมวังวังก็ยังมีคณะกรรมการ
มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามลิกา กรมพระ-
ขำระราชประยูร ทรงเป็นประธาน แล้วทรงขอแรงให้ช่วย
กันแต่งโคลงเล่าเรื่องภาพรวมเกียรติตามฝ่าพระระเชียง
ทุกห้อง เสด็จพ่อทรงแต่งท่งท่งสุกวิพัตถ์ และ
ท่งท่งข่อยมาอยู่ปกรรวม ๒ ท่ง กิ่งท่งไปนี้

โคลงสุภาพเรื่องรวมเกียรติ
(จารึกท่งพระระเชียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามห้องที่ ๕๑)
พระนิพนธ์พระองค์เจ้าดิศรกรม

พงศ์พรหมภูวนาถเจ้า	จอมมาร
โกธกระบิลเตดาด	เดื่อดร้อน
ถวิลจกหักลาญบาน	ปรบักษ์
ผดุงพิภพเชิดช่อน	เกียรติไว้วงศ์แผน ฯ

นักได้ช่วยฉัตรแก้ว
 มีมหิทธิสมบัติ
 บัณฑิตกบิตพิพา
 แต่งทัพโถมทุ่มกำ

พลันเผยสีหน้าท้อเอน
 เหวยมโหทรชาญ
 กุจฉิมลายลาญ
 ด้วยเดชฉัตรพรหมกู

สังเขยวรรฉัตรให้
 เทียนรูปทงหิรัญ
 ผกากระยาบร
 เทียบภาชนะพิพิธพร้อม

เร่งหมายรายรับเร้า
 ยกพิชัยฉัตรกาญจน์
 ไปยังท่ามกลางสถาน
 ขณะรุ่งรังสีแล้ว

ชาติา สฤษดิ์แฮ
 เชนธา
 กรมัต มิตฤ
 ฆ่าสิ้นศึกชั้น ๆ

โองการ
 ฌบับรู
 อรินทรราช นีนา
 ก่อไว้เฉลิมเวียง ๆ

จัดสรรพ สิ่งนา
 มาศย้อม
 เจ็ดจัด ผจงแฮ
 พรุ่งตั้งตั้งวาย ๆ

ระคมมาร
 ก่องแก้ว
 นัคเรศ
 รมตั้งบังสุรย์ ๆ

เรื่องสรรคร์ากษสกล่า	กลางรณ รงศ์เส
เคยศึกครำการกล	ศึกพร้อม
ผิวนัทรบี่ศุเรียน	พระยับมีต มิตนา
ให้กระหน่ำกระหนาบล้อม	ดิมล่างอรินทร์พาส ฯ
มนตรีเตรียมตรวจตอง	ตามสาสน์ สั้งแเอ
รุ่งฤกษ์เซียดนัทรกาญจน์	กำแก้ว
เตชระนัทรพรหมาน	รังสฤษดิ์
ภาคพิภพกำธรแฉ้ว	มิตด้านตัสกร ฯ
เห็นอับอากาศอ่า	อนธการ
สมคิตจิตตขุมมาร	ชั้นช้อย
ชวณภณะวรนงคราญ	บุรยาตร
โดยราชวิถึกล้อย	คลาตเคล้าคลมจรวัณ ฯ
บัตถมาถึงชั้นนัทรกำ	กิงสวรงค์
สรวพุกบสรพริงสวสวรรค	แซ่ช้อง
ต่างดูพวกพลขันธ์	เขตรศึก
ลีบพิลฤกษ์พิลศร์พ้องพ้อง	พรำอ้ออวดบุญ ฯ

มณโฆโสภาคย์ล้ำ	เลขา
ยลพระจักรภุชพา	นเรศเฝ้า
เคยรู้ฤทธิไกรวรา	นรก่อน กาลแฮ
เห็นภพจะสูญเสวรา	สุดท้อทรวงถวิล ฯ
ผืนพักตร์ทูลแทตย์ท้าว	ทศศรี
พระขุ้ตรองดี	จิงส์
พียงนางกมลปรี	คตอบ นางนา
ชัชฉัตรสุรเชษฐกู	ภพแล้วกลัวโย ฯ
ฝ่ายพลพานเรศถวน	หึ่งทัพ ชัยนา
เห็นประกากรกลับ	มีดกลุ่ม
หอนรู้ระบิลสับ	สนวน วัยแฮ
บ้างวิ่งบ้างวนกลุ่ม	เกลื่อนลัมระงมกัน ฯ
พระพิษณุราชเจ้า	จอมสวา
เลออาสน์เหล่ามาตยา	ตาสเฝ้า
เห็นเหตุพิบัติอา	กาศแปลก เบินแฮ
ถามพิเภกแพกเค้า	เช่นนี้เป็นไฉน ฯ

บัดนี้องสืบทักตรัม
 ด้รยักมบั๊กบ็ครวิ
 ทศพัทตร์จักลอบตี
 เราบเห็นเขาได้

ขอธูถึบรมบาทไช
 รับประหัดฉัตรमार
 พระทรงสัคบัสสาร
 โครจักอจจักให้

ถูกพระสุริยราชข้า
 รับสังอาสาแรงค
 เหาะขันนภางคัตรง
 เฉวียนฉวีคัลลัฟ้า

บัลึงเห็นฉัตรกัน
 แสนส้ากำธรหนา
 พลันรายอิทธิมหา
 ภายใหญ่เขียงพรหมพร้อม

เกศ สนองแฮ
 มีคไว้
 ทัพพรราช
 แต่ข้างเขาเห็น ฯ

ขุนหาญ หนึ่งเฮย
 จังได้
 พลันครัส ตามนา
 ฉัตรชั้นพังทลาย ฯ

บาทบง กชแฮ
 ไปข้า
 ทิศภพ มารเฮย
 ลัคนวเคียวถึง

กลางภา ราแฮ
 แน่นล้อม
 มนต์เปลี่ยน กายนอ
 รูปทั้งเงาหาย ฯ

ฝ่ายอสูรมีศาจเสอ
เห็นกระบิลเคียบ่าน
ตระหนกหฤทัยลาน
ขามฤทธิบรอร่า

กระบิลลงสู่ภพเต่า
ถึงที่ฉัตรรถกล
คลายเวทเหตุบังหน
เหม่เหม่ทศพักตร์ตั้ง

กถวัชระไม้อิสสรราชทั้ง
ฤกษ์อฤทธิพานร
ฤาไครเหนี่ยวกายกร
จึงมีสุศีกท้าว

เหม่ชาติอุบาทว์อ้าย
ผิวะหน้บั้นเคียรจัก
มึงอย่าพักขุพัก
บมิฆ่ากูได้แม่น

เมืองมาร
บีศฟ้า
ถนวัน วายเส
รับเร้นเร็วหนี ฯ

ตามสถล มานา
เจ็ดกั้ง
ขันขู ราพณ์แย
ฉัตรนี้เขยไถน ฯ

แสงศร พระธา
เดชห้าว
กุมมั้น ไว้ฤ
ลอบตั้งฉัตรกล ฯ

ทรลักษณ์ สิงเฮ
เหือดแค้น
ฮวดฤทธิ นายนา
เช่นอ้ายพาลี ฯ

<p> ^๕ อียาเออมองยทอด้วย กุจฉมาขุนยักษ พลันขึ้นฉัตรชัยขวัก แสดงเดชต่อเดชด้วย </p>	<p> ทรงศักดิ์ จงม้วย ไชวไล้ มารแซ เดชท้าวทศเสียร ฯ </p>
<p> ขุนราพลเรือนฤทธำาน แขนสืบเก้ากอดยุพิน กรเด็ยวรมอรินทร ดิงบุกรุกรบรม </p>	<p> ขุนกระบิล กลุ่มกลุ่ม บ้องบืด ราพลรวรธาอัย ฯ </p>
<p> รวีรบศรนำ ฉัตรมหานฤทธิตระกูล ราพลรวงหุรบหุรบพลัด พลันจรสสุรยจำ </p>	<p> เหนียวฉัตร หักรำ ไพลงพลาต แจ่มพนเมทน์ ฯ </p>
<p> ขุนกระบิลโถมถีบท้าว ถานต์อราราพลอ๊ก นำฉัตรกระชกเชก เชิดชญาแบกเขยว </p>	<p> ทศพัศตร์ อกเขยว ชญาคิด ไปแย ชักคว้หลอกอสุร ฯ </p>

จับบันศิริราพณ์ผู้	เพ็ญยศ ยิงฮา
เกรงเกลือกเกินกำหนด	ท่านใจ
เขมวงกุฎแทนยศ	พักตร์แกตย์ถวายแฮ
ขอฝากสืบเคียรไว้	ว่าแล้วคืนเมื่อ ฯ
ถึงสถานถิ่นที่ทั่ว	เธอสถิตย์เสถียรมา
ถวายขมาชาติ	อเค่อ
ทูลมุลเหตุหักฤกษ์	ราพณ์ไสร็จ สมแ
โดยบาทบงกชเค่อ	ก่อให้ชัยเฉลิม ฯ
พึงรบิลปราโมทย์เอื้อน	โองการ
ไตรภพใครเทียมทาน	ท่านใด
สมเป็นบุตรสุริยฉาน	สุริยฤทธิ - เสมอณา
พัตันพระชวนขนิษฐไท่	สู่ห้องบรรจจตุรณ ฯ

โคลงสุภาพเรื่องรามเกียรติ์

จารึกที่พระระเษียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พงศ 161

พระนิพนธ์ พระองค์เจ้าดิศว์กรมาร

พระมงกุฎพระลบรี้ง	แรมพนา เวศเขย
เสด็จไค่นขุนพฤกษา	แหลกถัม
ครรรโลสู่สถานอา	ศรมบท
สู่พระมาตุเรศกัม	กราบแจ้งอนุสนธิ์ ฯ
ฟังคนย่นงลักษณ์เปลี่ยม	เปรมจิตต์
ว่าพ่อชะไมมิตร	ร่วมไร
สมเป็นเอกอติศร์	วรเพ่า พันธุ์นา
สิทธิศักดิ์สมวงศได้	คงนคเหลือ ฯ
เชษฐองค์ ไอรสเอือน	อัครถัม พลันนา
พระแม่จ้งแกลองควม	หน่งน้อย
บิตราชตุกรัทนาม	ไฉนนั้น พระนา
สถิตย์ที่แดนโคซ้อย	คิดอันฉงนฉงาย ฯ

ชลนัชน้องเนตร์แจ้	เหตุหน หลั่งแ
อำพ้อวรุณ	คู่ไร
อันองค์พระชุมพล	ชนกนาก พ้อฤ
นามพระรามศไค	ผ่านตัวอยุธยา ๑
นางแสดงโดยเหตุเบื่อง	บรรพกาล สันนอ
ยศาสตร์วิวิหการ	แต่งตั้ง
ตราบต้องคฤกษ์ทรมาน	มาฟัง ชฎิลแฮ
จบเรื่องเอารสทั้ง	นาฏซ้องโสกศัลย์ ๑
ปางบรมรามราชเจ้า	อยุธยา
เสด็จออกหมู่มาตยา	ดาษเฝ้า
อินก้องเกิดโกลา	หลเหตุ มหันต์แฮ
หลากเหตุภัยท่านเร้า	เร่งชั้นสอบถาม ๑
โหรจารย์จับแจ้	เจนตำ ทรัพย์เฮย
รับราชโองการธรรม	ชเรศไท้
สอบทั่วเสร็จทุกถัม	ภักพากย์
สอบบ่เห็นเหตุให้	อัคอันอกถน ๑

ต่างประตอเตนอบเกล้า	กรวมทูล
ข้ามเด่นเรนทร์สุรย์	ผ่านหล้า
กัมภีร์แจ่มมูล	เหตุตุง ^น เฉย
แต่ถิขิตคศิชา	เน้นไน้มมีปาน ฯ
ปางบรรพพัชรรมิกเจ้า	จอมสา กลเสย
กับพระไทรอนุชา	เพริศแพรว
ดองฤทธิราช سرا	วุธผาด แผลงเส
ถวายพระทูลกระหม่อมแก้ว	ทศลย์คั่นสวรรค ฯ
สรเทือนสรทกฟ้า	ดินตาล
เหตุก่พ้อปุนปาน	เปรียบไต้
ชรอยผู้รุ่งฤทธิชาญ	เชิงศาสตร์
ดองวราวุธไกล	เขตร์แคว้นแดนนคร ฯ
ผิวผู้เรื่องฤทธิชน	ใจตรง อยู่ฤ
คงบ่ขัดพระประสงค	ท่านไต้
ผิวคิตขบถกง	แข็งแข็ง คำน่า
หักก่อนดีกว่าให้	แก้กล้ามาผจญ ฯ

ของงแต่่งอัสวอ้าง
 กรบเครื่องสุวรรณสาส์น
 เสี่ยงสตัยปล่อยสู่สถาน
 ให้บุตรวายุกล้อย
 ในสาส์นจะแจ้งว่า
 ผดุงภพแห่งกรฤดา
 คาบนิมหัสจรรย์ปรีชา
 จึงปล่อยม้าหมายรู้
 ไครครองวรสตัยตั้ง
 จอสการอัสวอนัน
 ไครจ้วงจู้จัน
 หือชมถบ่งไว้
 คงจะประจักษ์แจ้ง
 ไครชื่อไครคคคน
 ผัวโพบพวกทรพด
 จับอย่าเหลือเหล่าชาย

อุปการ นามฤ
 สอดห้อย
 นิกมเขตร วัณท์แฮ
 กลาดค้อมคอดตาม
 จักรว ราชแฮ
 ท้วหน้า
 ลกุกเกิด เป็นแฮ
 เรื่องแจ้งใจชน ๑
 ตนกตัณญ ญนา
 อาสน์ไท
 ขับชี่ กิด
 ชัพคั้งตายเตียน ๑
 ไชน ใตนา
 กิดร้าย
 ผู้ประทุษฐ์ ไทแฮ
 อาจเออมโอหง ๑

พั่งสรรชนสั่งให้
รับสุ โภยเกษสถาน
ทูลสองอนชาชาญ
เชิญเสด็จกนิษฐท้าว

วายุบุตรรับสั่งคล้อย
ลู่แหล่งโภยเกษนคร
ทูลองค์อัคร
โดยพระจอมเจ้าหล้า

สองทรามคำรัสเร้า
เทียบพยหยาตราพล
ขกัตรีบดีนคร
สองสุสุรราชน้อม

จักรพงศ์ภูวนาถเอน
เหตุอุษัฒันดาล
สงสัยว่าภัยพาล
จึงจะให้พระน้อง

หลนมาน
ถันด้าว
ไซเขศ
เร้งร้อน เร้งถึง ฯ

คณาจร
ไปเข้า
สองกษัตริย์
ตรัสให้เชิญองค์ ฯ

เร้งพล
พรั่งพร้อม
อยุชเขศ แล้วเข
นอบเฝ้าฟังสาร ฯ

โองการ
กักกอง
พวกอมิตร มีนา
จับเสียนไอศวรรย์ ฯ

จักรังลิขิตคล้อง	คออา ชานา
ปล่อบอกนอกนักรว	รับเต้า
อีกขุนกระบิลวา	ยุบุตรดี ตามแฮ
ให้อุณชยกพลเร้า	รับต่อนตอนหลัง ฯ

บุคคลขัดตีย้าว	ทลสาร
สรวมชีพโตบหมาลัย	บันหล้า
การเพียงจะรำบาย	อรินทรราช นัฎา
ศกพนักงานข้า	พี่น้องสองศรี ฯ

พระหีบสองเกราะแก้ว	กับอล วุชเอย
เรื่องฤทธิสิทธิ์ศักดิ์	เดชล้ำ
เคยทรงสู้ศึกมา	ทุกคาบ ครั้งแฮ
ประสิทธิ์แก่อนุชชา	สั่งให้เตรียมพหล ฯ

สองราชรับพจน์แล้ว	ลาคลา
จากพระโรงสุพลัยพลา	สั่งให้
โหรเฒ่าเหล่าพฤตมา	จารย์จัด พิธินา
มาตีรับโองการให้	ธิมครน้องอวตาร ฯ

ขุนนางมั่งมี	มาปล้น
อาลักษณ์เชษฐสารสุวรรณ	ผูกเข้า
เวียนเทียนเจ็ดรอบบัน	ถือพาทย์ ประโคมแซ
แล้วประกาศเทพเจ้า	ทั่วทั้งไตรสถาน ฯ

สรรพเสร็จปล่อยอัสวแคล้ว	กลางจร
วายุบุตรตามอัสตร	คุ้มเต้า
ปางองค์อัสตร	สองกนิษฐ รามแฮ
ทรงรถกพลเร้า	สุดท้ายภายหลัง

กล่าวกับองค์พี่น้อง	เนาภู คงเฮย
ตามาทพระชนนี	นางเจ้า
จักใคร่เที่ยวไพรศวี	หวังสุข เกษมแฮ
นางสดับดาลจิตต์เร้า	รุ่มร้อนฤทัยไหว ฯ

ปล้นห้ามบีบบุตรด้วย	เกรงภัย
สองบ่พึงรำไร	โศกส่อน
จนจิตต์จึงอวยชัย	ขอมอนุ ญาตนา
สองสดับกลับชื่นชื่น	ชอบน้ำใจเกษม ฯ

ลาแม่แลบาทเบอง	นักธรรม แล้วแฮ
โทธาชกุมารพัน	ผาดคล้อย
เทียวชมพฤษไพโรสถ์	แสนสนุก สนานนา
ชมสัตว์ใหญ่่น้อย	ถิ่นถ้ำล้าละหาน ฯ

วชิรญาณสุภายิต

คำอธิบาย ในสมัยของสมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (คุณสา) วัดสุทัศน์
สุทนต์มณเฑียรสถาน กรุงเทพมหานคร
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบรมราชูปถัมภ์

จากวชิรญาณสุภายิต

ร.ศ. 108

ความรู้เห็นเพื่อนได้	ในยาม เปลี่ยวนา
เป็น สร้อยอาภรณ์คราว	พูดได้
เป็นแนวเมื่อลัดความ	ควรตติ สิ้นแฮ
เป็นทรัพย์ทุกเพศ โพลี	พรั่งจ่าย ๆ
ไกลเกลียดความรู้ขัด	คอยคน นะพ้อ
ซ้อชอบชมบ่วาย	อยากรได้

ฉลาดอาจช่วงให้ดล
 เกือบเกือบความรู้ไว้

ประโยชน์ ปวงแล
 บัวยการ ฯ

รู้ เรียนคุ้มแท้โทษ
 รู้ อ่านกันวิจารณ์
 รู้ เลขหลักโง่งง
 รู้ ประพฤติพินทั้ง

ทางหลง ลืมแฮ
 ผลิตปลั่ง
 ทรัพย์สาป สูญเนา
 ทุกข์ภัย ฯ

โคลง

ฉวีรญาณเล่ม 1 แผ่น ๘๒ วัน 7 เดือน ๑ รวม ๑๔
 คำ ขรธ อรุณ 1248 หน้า ๘๕๓.

รู้ เรื่องรักอย่าได้
 รัก นึกมักจักเมา
 จัก รักเร่งดูเอา
 ตี บ่จ้าวพัวหมั

ดูเบา
 มดคลุ้ม
 ขาวอย่า คบแฮ
 จึงให้รักกัน ฯ

บรรณารักษ์

วชิรญาณ เล่ม 2 แผ่น 28 วัน 6 เดือน 6 ชน 15
 ก่ำ ย้อน นพศก 1249. หน้า 219.

17 พงสาวดาร

คัมภีร์พิทยพากย์พร้อม	พงศา วดารเฮย
ไสยศาสตร์พุทธศาสนา	นิเทศทั้ง
ตำนานรัฐวรา	ขประวัติ วงศ์แ
คดีคดีคำบรรพตัง	ตลอดมืองปัจจุบัน
กรมสมเด็จพระเจ้า	บรมวงศ์ เธอเฮย
เพ็ญพระพิริยภาพทรง	รอบรู้
ทุกพากย์พิพิธพง	สาวะ ดารนา
นับว่าอาจารย์ผู้	อันได้ในสยาม

วชิรญาณ เล่ม 9 แผ่นที่ 24 วันพฤหัสบดี 12 เดือน
 เมษ. ร.ศ. 138 หน้า 288 แก่ โคลงกระทู้บทที่ 20
 รางวัลที่ 3 เ. ย. ช. ก.

10 เขยรอนตมมา	แข่งกลาย ร้อนฮา
มี เสียดแดนให้หาย	เมื่อยไค้

ช. เมฆนโฆภพหมาย	แทนทัต, หินแฮ
ด. ชัดแม่เบียงไซ	ชัวแกกัลบเสียบ
ร. รุ่เขียนลุ่มแม่ไทย	ทางหลง ลุ่มแฮ
ร. อ่านกันวิจารณ์	ผิตพลั้ง
ร. เลขหลักโง่งง	ทรัพย์สำป สุลูเนอ
ร. ประพศุคพื้นทั้ง	ทุกซ์ภย

ดำรงราชานุภาพ เลขาธิการ

จากหนังสือวิจารณ์สุภาษิต

โคลงความจน

วิจารณ์พิเศษ เล่ม 4 พ.ศ. 1950 หน้า 207

อาหารบริโภค	กันตาย
สรรพสัตว์จำเป็นหมาย	เท่านั้น
ใครขาดบริโภคกาย	เกือบวิบัติ
นั่นแลจวบจนชั้น	เอกแห่งทางจน

คนแกลนนิ่งผ้าขาด	ขอทาน กัด
แมวมอมอาหาร	อยู่แล้ว
ส่งอนอนาถปวน	ใดก็ ตามเทอญ
จนไม่แท้แต่แกล้ว	สุขเข้าเขตรู้เชิญ
เห็นความเข่นไฟพราเส	ธรรมดา ชนนา
รกรัฟเปรียบใดหา	ห่อนได้
สรรพธรรมที่เกี่ยวกา	ยามมนุษย์ เราญา
ชูชีพเป็นสุขไร	ชพันนทุกข์ทรม
ความจนธรรมชาติแท้	ทางทุกข์
จนที่ความตายรูก	รวดเร็ว
จึงเป็นอย่างจนอุ	กฤษยอต จนแฮ
ใดจะฟ่านขาดเข้า	หยอดท่องจำตาย
ความจนหลายชั้นนับ	นิพนธ์ ได้นำ
จะใคร่กล่าวเหตุผล	พด้ามเพื่อ
จนจิตต์ลอะคราวจน	จบราช การเฮ
จำจบโคลงก้อเรือ	กุดก้างกลางแม่ตง

ลึ้มแสดงไปน้อยล้ำ	เลยเหมาะ มาแต่
อันศัพท์ความจนละเพาะ	เท่านั้น
คือทุกขที่เกิดเพราะ	มีไม่ พอแฮ
แปลรวม "จน" กุชชะ	ไซ้เข้าใจกับ

เลขาธิการ

วชิรญาณ เล่ม 3 พ.ศ. 1249 หน้า 202.

ว่าด้วยเสอขาด

โดยเราเป็นแต่มี	งมง่าย ใจแฮ
ข้อมลอบสุจริตหมดย	ซพเลียง
สินทรัพย์ไม่มีหลาย	พอเพื่อ
ที่จะเลียงเพื่อนเพียง	เพื่อนบ้านอันจน
คนแคลนมีพละทั้ง	สูงเป็น ทรัพย์แฮ
สงวนสัจย์ทนเชียวเขิน	อาตมเกอ
ใครใคร่ประพฤติกเห็น	เสมอกล่าว นนา
แสนจัดจนสวมเสอ	ขาดข้างขม

ขามทำลายชีพทั้ง	ถมใน คินแฮ
นับแต่ร้อยปีไป	หมดเชอ
ก็ถือว่าผู้ใด	จับบอก ได้นำ
ว่ากระตุกไหนสวมเสอ	ขาดครึ่งยังเป็น
นี่และ (ธรรมนิยมมา	มรรยาย
เดชะสัตย์กับราย	ปราชญ์ถ้อย)
สรวมลีสักคู่คณะชาย	ชาวกอม การดแฮ
อันเหน้อยหอบเห้อย่อย	ค่าเช่าเอางาน
มังสาสารพัศ์ทั้ง	สุรบาน
พูนเพิ่มทุกณากาล	อย่าร้าง
(ทำการอย่าพะพาด	พาพลาด)
จงมกมุนค่าจ้าง	อย่าน้อยถอยผล
ครรขาร่วมสุขพ้อง	ไพบูลย์ ด้วยเทอญ
หย่าทะกมลมุน	โอบเออ
อุตสาหกรรมอนุกุล	กิจสุข ตาแฮ
ประสาชากปุปะเสอ	ขาดให้หายแผล

ฟังโคลงฝรั่งต้อง	คิดใจ บารมี
จึงเปลี่ยนแปลเป็นไทย	เทียบถ้อย
ส่งหอพระสมุคใน	เวกวิเส นนา
เสนอสมาชิกน้อย	ใหญ่ให้ฟังชัด

ต.จ.

บทดอกตรีภยสุภาวษิต

คำอธิบาย . เรื่องตั้งโรงเรียนเด็กนี้ เกิดด้วยพระ
 วิมาดาเธอ กรมพระสุทธสาสน์นาถทรงพระประภษาพระวิศ
 ลัวงพระภักดีประธานแม่สมเด็จเจ้าฟ้าชายฉัตรบรมราชรังสรรค์
 พระธิดาซึ่งสิ้นพระชนม์ ในเวลาพระชันษาได้ ๑ ปี จึงนำ
 พระกำพร้าซึ่งมีอยู่ถึง ๓๐๐ คน ทรงพระราชดำริที่จะหาคว
 ารอดหนุนในกาลเลี้ยงเด็ก แล้วทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้เสด็จพร้อมทรงจัดการตั้งชนบทสวนมด วิทยาลัย
 กำพร้า และ วิทยาลัยการทอผ้าไม่ สามารถ ระบุ เลี้ยงดูให้ได้ดี
 เป็นผลที่ก่อเกิดออกมารบราชการก่หลายคน แต่ไม่
 คุ้มผลที่ทำได้มารักษาทางหน้าที่เลี้ยงดูดู บางคนถึงส่ง
 ดูกไว้ ให้เป็นกำพร้าแล้ว คนเลงชกด้วยเข้ามาจับจึง
 เป็นแม่มนมเด็กด้วย ลงท้ายก็ได้รับแต่ลูกเรอเอาทางไว้
 ใต้ ในที่สุดก็ทิ้งเด็กกลับไป เพราะได้ ไม่คุ้มเสีย และ
 สถานชนบทกลายเป็นโรงเรียนเพียงมราชที่คัดต่อมา.

บทกอกสร้อยสุภาพิต
ทรงพระนิพนธ์สำหรับโรงเรียนเด็กของพระบรมราชายาเธอ
เมื่อ ร.ศ. 109 พ.ศ. ๒4๒๓

ร้องรำฟรังรำเท้า

บทเอิบตอกสร้อย ไซ่แต่งให้เด็กน้อยเจ้า
สรรวเส จงร้องเล่นเป็นเพลงพ่อน้าเฮ แทน
ถ้ามีลิเกที่จ้มน่า อันลิเกตากกตลกเล่น รำเต้น
สั้นอายขายหน้า ไม่ควรจะจดจำเป็นตำรา มันจะ
พาเสียคนป็นปีเอย ฯ

ร้องรำดมพัดชายเขา

ตั้งเอ๋ยตั้งไซ่ จะตั้งไซ่ไซ่กลมกล่อมสน ถึงว่า
ไซ่ลึงจะดัดกัน ถ้าตกดินเสียก็ตมดฝีมือ ตั้ง
ใจเรานี้จะดีกว่า ออกสำห้งาน ขียนเรียนหนังสือ
ทั้งวิชาสารพัดรเคียบรัดปรีอ อัยคิงคือตั้งไซ่รำไร
เอย ฯ

ร้องว่าดิฉันตาโอด

ตุ๊ดเอ๊ยตุ๊ดตุ๊ด ในเรือในรูช่างอยู่ได้ ขี้เกียจ
หนักหนารระอาใจ มาเรียกให้กินหมากไม่ยอมกลบ
ชาติขี้เกียจเบียดเบียดแต่เพื่อนบ้าน การงานสัก
นิดก็คิดหลบ ตื่นเช้าเราจะหมั่นประชันพลบ ไม่
ขอพบขี้เกียจเกลียดคนักเอ๊ย ฯ

ร้องว่าตะนาว

กะเอ๊ยกะเอ๊ย อย่าละเลยกุ้งไม้ไว้นั้นเหม็น
มากินข้าวเกิดนะเจ้าข้าวจะเย็น ไปมัวเล่นอยู่ทำไม
ใช้เวลา ถ้าถึงยามกินนอนผ่อนผัดนั้ก ก็ขี้มกเจ็บ
ไซ้ไม้แก่งว่า จะห้องขนห้องฟองร้องระอา ต้อง
กินยานาสมอขึ้นคอเอ๊ย ฯ

ร้องว่าจันทน์ค้อยหม้อ

โอเอ๊ยโอละเห้ คิดถ่ายเทต้นนอนแต่ก่อนไก่อ
ทำขนมแข่งม้าหากำไร เกิดขัดใจกันในครัวทั้งผัว

เมื่อ พัดลมใบดำทำชม สัมมนมทิ้งไว้ไม่คนเชื้อ
ก้นหม้อเกรียมไหม้ไฟลวกเสีย ขนมนเสียเพราะ
วิวาทขาดทุนเอ๋ย ฯ

กลอนจารึกลับแลไฟ

คำอธิบาย เนื่องในงานรัชกาลิเยศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เสด็จดำรงราชสมบัติมาได้ครบ ๒๕ ปี อันเป็นเวลาครบเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปิริย้าเพ็ญพระวชิรเกล้าตามคตินิยมในงานลาภทัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีงานและตั้งลับแลไฟ ออกศุภเคราะห์พรหมนาวิมุติคุณ ระการ เคียงกัน เมืองมาแต่ปางก่อน ที่พระราชวังบวรวิเศษ และปลายเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เสด็จพลพรรคนครโคโลติดลับแลของพระองค์เอง และมีผู้ขอให้กรมแต่งพระทานทั่วถึงต่อไป

กลอนจารึกแต่งประดิษฐ์ที่บางปะอิน
เมื่องานรัชกาลิเยศ ในรัชกาลที่ ๕ - ร.ศ. ๑๑๒

จารึกขี้แกล

ของพระเจ้าอนงขวธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ

เฉลิมพระเกียรติยศ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

1	ประทีปอุทิศเนื่อง	บัวบาท
	สมเด็จพระบรมนารถพุทธ	ช่อคัพ
	องค์ปฐมบรมราช	วงศจักร กรมเส
	สืบพระวงศ์มาห้า	รัชชไตพดุงสยาม ฯ

2	บ้านเมืองเรืองรุ่งพัน	ภาคสมัย ขึ้นเอย
	เจริญเกียรติกรีกนาบไทย	ทิวหล้า
	พระนครเพิ่มพูนไฟ	บุลย์สมบัติ
	ต่างประเทศสมาค้ำ	แข่งให้ไทยเกษม ฯ

- 3 เจริญสุขทุกทิวหน้า
เพราะพระเดชอติศร
ปานประหนึ่งว่าบิทร
เพียรเพิ่มสุขปลดเศร้า
- 4 เป็นรชนิคิน
ทรงสืบสันตติวงศ์
บัดนี้พระเบญจองค์
ผ่านภพครบยี่สิบห้า
- 5 ถึงอภิสิทธิ์เสี้ยว
อดีตราชมีเสมอรัชช
คุณาภราชสมบัติ
ปราโมทย์จึงโปรดเกล้า
- 6 ทรงก้ำนึ่งถึงพระผู้
กษัตริราชวงศา
พระเดชพระคุณหา
ควนสถิตย์เป็นนิตย์ทั้ง
- ชนนิกร
ปกเกล้า
ถนอมบุตร
สั่งร้ายขยายเชิญ ฯ
- ในพระวงศ์
ผ่านฟ้า
เกษมัตริย์
ศกได้โดยประมวญ ฯ
- ศตพรรษ
แต่เก่า
ขึ้นเนื่อง นานแฮ
สั่งตั้งการฉลอง ฯ
- ไปยกา ธิราชแฮ
สถิตย์ตั้ง
ไต่เปรียบ ไม่เลย
ทั่วดาวแดนไทย ฯ

7 พระโองการตรัสให้แต่ง ขวาลา
 ปรุงประดับพวงผลา กัดนเกลี้ยง
 ทรงอุทิศบูชา เฉลิมเกียรติ ถวายเฮ
 สสนองพระคุณพระเลียง โลกให้ไทยเกษม ฯ

8 ขอบำนาจราชกิจเชื้อ พิธีการ
 อาทิสื่อสัตธาน ท่านตั้ง
 อภิพระอภินิหาร องค์ตราช
 ความรักภักดีทั้ง แห่งข้าฝักดอง ฯ

9 จงนำสัมฤทธิ์พร้อม สุขผล
 แต่พระจอมภูวดล ดิลกเหล่า
 เสวยสวัสดิมงคล เกษมสุข เสมอเทอญ
 เจริญพระชนม์อยู่ช้ำ ร่วมร้อยพรรษกาล ฯ

จารึกโคลมประทับ
ของเจ้าจอมจรรยาชั้น รัชกาลที่ 4
เฉลิมพระเกียรติเจ้าแม่วัดคูสิต

16

ประทับอุทิศเฉลิม พระเกียรติเพิ่มเติม
เจ้าแม่วัดคูสิตโดยหมาย
ท่านคือพระนวมพระนารายณ์ โทษาสองนาย
กับบุตรพระแม่มีคุณ
พระเกษียรเพ็ชรเลี้ยงสามตรุณ สามเลิศลือบุญ
ถ้อยละอย่างต่างกัน
หนึ่งได้กรบยศรองนโศภวรรย์ หนึ่งนถกอัน
อริระย่อยอมหนี
หนึ่งเป็นทูลตาธิบตี เจริญราชไมตรี
ยุโรปให้ก้องเกียรติไทย
จะหากันเปรียบเทียบใคร ที่จะอุปมัย
เหมือนหย่างพระแม่เหมือนเห็น ฯ

จารึกโคมประทีป
ทรงหม่อมน้อย ในกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
เฉลิมพระเกียรติท้าวเทพสตรี

1 กราวพม่ามาคิดตั้ง	คือถาง
ไทยวิบัติขัดทาง	รับร่ำ
เพราะเหตุพระยาราง	วายชีพ
หากท่านผู้หญิงกล้า	ออกสู้ต่างพวก ฯ
2 มีชัยไทยชนะด้วย	
บรมนาถราชจักรี	หญิงดี แม่เอ๋ย
เป็นท้าวเทพสตรี	จงคง
เจ็ดช่อลือเกียรติทั้ง	ตราขอบ ไว้แะ
	ปักยี่ไต้ฝ่ายเหนือ ฯ
-

จารึกโคมประทับ

ของสมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณีเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า น้องนางเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์

๑๑

แสงโคมจะส่องหา ทูลหม่อมอาพระองค์หญิง
ห่อนเห็นพระองค์จริง แต่พระเกียรติพระนามยล
สมเด็จพระนริศรมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
เจ้าฟ้าจันทรมณฑล
สิริสร้อยธวัชโสภณ วรรภาคะวดี
กรมหลวงธวัชราชตั้ง นามวิสุทธิกษัตริย์
หากคงพระชนม์มี จะแสนรักเราหลานหลาน ฯ

จารึกโคมประทับ

ของ เจ้าอมมวาทกานต์
เฉลิมเกียรติพระยาอภัยนันทริกามาตย์ (ดีส)

พระขำแก้วเบอง	บัวบาท
สมเด็จพระกุฎราช	รับเกล้า
อภัยนันทริกามาตย์	ศิษย์ เดิมแฮ
พระโปรดประมวญเข้า	พวกผู้ภักดี ๆ

จารึกโคมประทับ

ของขุนหญิงเกษม มนตรีสุวิวงศ์ (ขุ่ม บุนนาค)
เฉลิมเกียรติ พระยาวิชิตสงคราม (ทัต)
จางวางเมืองภูเก็ต

1 เมืองถลางข้างด้านปละ วันเอาะ
ภูเก็ตเป็นบ้านเนาะ รกร้าง

เดิมหลวงมหาดไทยเสาะ	หาที่เหมืองแฮ
พบแร่เรียกลูกจ้าง	จัดตั้งทำเหมือง ฯ

2 ไปนานการเติบโต	เมืองดัก เต็มแฮ
จอกแจกแจกอีกทีก็	ค้าเช่า
เผาไฟถมไม้ค้ำ	กับคั้ง
จึงโปรดให้เป็นเจ้าของ	บรุษนกรุงศรี ฯ

3 แล้วย้อนเกียรติยศทั้ง	ประทานนาม
พระยาวชิตสงคราม	โปรดตั้ง
พานทองและตราความ	ชอบพระราชทานแฮ
ตำแหน่งจางวางรัง	ทั่วแคว้น แดนกลาง

บทพากย์ของฤาษี

คำอธิบาย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงมี
งานฉลองพระพุทธรูปราชองค์ ในวัดเบญจมบพิตร ที่เมือง
พิษณุโลก ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ นั้น โปรดให้มีการมหรสพ
สมโภชด้วยข้าราชการในสำนัก เป็นผู้เล่นถวายเวลา
เบิกโรง เล่นตบจนยี่ถึงตัวคำ เจ้าพระยาวิฑูวงศ์วิไล
(ม.ร.ว. คดี สุทัศน์) เป็นท้าวฤาษี ท่านผู้นี้เป็นผู้คิด
พระสงฆ์เพระว่าถาวรธรรมการ เสกทัพ่องทรงแต่งบท
พากย์ของฤาษี เพื่อต่อเจ้าพระยาวิฑูวงศ์ฯ ในคืนนั้น
บทพากย์นี้พระยาพรหมรัตนราชพัลลภ (นพ โกรฤกษ์)
จำไว้ ไต่และบอกให้จกกัน.

บทพากย์ของฤๅษี

มาจะกล่าววาทไป ถึงมุนีใน สำนักประเทศ
 ธรรมการ สังฆกิจพิชชีเขี้ยวชาญ สรรพสงฆ์สมภาร
 สัพพิศพรุ่ง ทั้งผอง อสุรนักบวชกลัวหัวพอง
 หมุ่สมที่คนอง ขยาดขยั้น ขวัญหนี วันหนึ่งจึง
 วุฒิมุนี จรจากภูฏี เทียบเสาะซังซัน กังไส
 ลอดเลาะเสาะพันพงไพร เหลือบแต่แปรไป
 เห็นสองสวา วานร

—เจรจา—

พระยาเทเวศวงศ์วิวัฒน์ (อัครกฤษ) เป็น
 —ถึงขาว.

พระยาประเสริฐสุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์) เป็น
 —ถึงดำ.

ฉันท์ทูลเกล้าฯ
ถวายตอบใน ร.ศ. 112

คำอธิบาย เมื่อเกิดยุ่งยากด้วยฝรั่งเศษใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสียดพระราชทรัพย์อันประจวบคณ และหุยกเสวยพระโสด ทรงพระราชนิพนธ์โคลงฉันท์นี้ส่งไปถวายถึงเจ้านายพี่น้องบางพระองค์ เสกข์พอตรัสได้ว่า "พอได้รัยก็เขียนถวายทอชไปทันที ไม่มีร่างเกยได้ แต่มีคนเขาบอกว่ พอทรงจยแล้วก็ถ้อยเสวยพระโสดท้อไป และถ้อยเสกข์ออกได้ ในไม่ช้า "

พระราชทานไปทีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เมื่อยังทรงพระยศเป็นกรมทมน ว.ศ. 112

เจ้านานหนักอกผู้	บริรักษ์ ปวงเฮย
กัศโลร์ลาถาญหัท	ปลัดเปลื้อง
ความเหน้อยแห่งสุจัก	พัตนสร้าง
สุจักสุภพเบอง	หนานนพรัตน์เชยมิ
เป็นผู้สามยอดแล้ว	กักราช สำนอ
โปรดเจ้บโกรจักหมาย	เจ้โต
ไซ้เป็นแต่ส่วนกาย	เคียรกตัต กลุ่มแฮ
โครต่อเป็นจ้งผู้	นั้นนเห็นจริ
ตะปุดอกใหญ่ตรง	บาทา อยู่เฮย
จิงบอจติลา	คล่องไค
เชิญผู้ทีเมตตา	แกสัว ปวงแศ
ชั้ตะปุน้ำให้	สังขาอินขยม

ชีวิตมนุษย์นี้	เปลี่ยนแปลง จริงหนอ
ทุกข์และสุขพลิกแพลง	มากครั้ง
โบราณท่านจึงแสดง	เป็นเยี่ยง อย่างนา
ชั้นนับเจ็ดกึ่ง	เจ็ดข้างฝ่ายดี
เป็นเด็กมีสุขคล้าย	ดิรฉาน
รู้สุขรู้ทุกข์หาญ	ฉลาดด้วย
ละอย่างละอย่างพาล	หย่อนเพราะ เผลอแฮ
คล้ายกับผู้จวนม้วย	ชีพสิ้นสติสูญ
ฉันไปปะเด็กห้า	หกคน
โกนเกสรุ่งขาวขด	เคลือบเคลิ้ม
ถามเขว่าเป็นคน	เชื่องกริ่ง
ไปที่หอศพเริ่ม	รักเร้าเหงาใจ
กลัววเฒ่าเหลืองแก่ดำ	เกินพระ ถักษณเภา
แรกก็ออกกร่อยจะ	ใคร่กล้า
นานวันยิ่งเครอะคระ	กลั่นยาก
ทนจ่อข้อมจิ้มจ้ำ	แตกสิ้นสุดใบ

เจ็บนานนักหน่าขนิตย์	มณะเรื่อง บำรุงกาย
ส่วนจิตต์มีสบาย	ศิระกลุ่มอุราตริง
แม่หายก็พลันยาก	จะลำบากฤทัยพึง
ตรีแต่จะถูกรัง	อรรถรัตและอัครา
กลัวเป็นทวิราช	บตรีบ้องอยุธยา
เสียเมืองจันทินทา	บละเวนถ่วงววย
คิดใดจะเกียงแก่	กับพบซึ่งเงื่อนสาย
สบหน้ามนุษย์อายุ	จึงจะอดแลเลยสูญ

ของสมเด็จพระยาตำราญถวายคอบ

ขอเดชะเบองบาท	วราชะปกคี
โรตม์ข้าผู้มนม	มณะตั้งกัตัญญ
ได้รับพระราชทาน	อำนาจนิพนธ์ดู
ทั้งโคลงและฉันท์ดู	ข้าจึงตริดำริห์ตาม
อันพระประจวรครั้ง	นี้แท้งไผทสยาม
เหล่าข้าพระบาทความ	วิตกพันจะอุปมา

ประสาแต่อยู่ใกล้
 เลือดเนื้อผิเจ้ายา
 ทุกหน้าทุกตา
 ปรับทุกข์ทุกราย
 ดุจเหล่าพละนา
 นายท้ายฉนวนงัน
 นายกลประจำจักร
 จะรอกี่ระแวง
 อี้อัดทุกหน้าที
 เหตุห่างบด็ยาน
 ถ้าวจะว่าบรรดากิจ
 เรือเล่นที่เลลม
 ธรรมตามหาสมุทร
 มีคราวสลัดัน
 ผิวพอกำดังเรือ
 หากกรรมจะบันดาล

ทั้งรู้ใจว่าหนักหนา
 ให้หายได้จะชิงถวาย
 บพบผู้จะพึงสบาย
 กันมีเว้นทีรวัน
 วะเหวว่ากะบีตัน
 ทิศทางก็กลางแคลง
 จะใช้หนักก็หนักแหมง
 จะไม่ทันธุระการ
 ทุกข์ทิวทุกวันวาร
 อันเคยไว้น้ำใจชน
 ก็ไม่ผิดจนนิยม
 จะเปรียบต่อกี่พอกัน
 มีคราวหยุดพายุผัน
 ตั้งระลอกกระลอกฉาน
 ก็เล่นรอดไม่ร้ายราน
 ก็คงลุ่มทุกลำไป

ชาวเรือก็ข้อมรู	ถนอญทุกจิตตั้งใจ
แต่ลอยขอยู่ตราบไค	ต้องจำแก้ด้วยแรงระดม
แก้ออดตลอดฝั่ง	จะรอดทั้งจะชื่นชม
เหลือแก้ก็จำม	ให้ปรากฏว่าถึงกรรม
ผิวทอดชुरะนึ่ง	บว่นวังเขี้ยวยาทำ
ที่สุดก็สูญดำ	เหมือนที่แก้ไม่หวาดไหว
ผิดกันแต่ถ้าแก้	ให้เต็มแย่งจมนไป
ใครห่อเอประมาทใจ	ว่าขลาดเขลาและเบาเกิน
เสียก็ยังมีขอ	ได้เลื่องลือสรรเสริญ
สงสารว่ากรรมเกิน	กำลังดอกจี่จมสูญ
นี่ในน้ำใจข้า	อุปมาบังคมทูล
ทุกวันนี้อาดูร	แต่ที่พระประจวบนาน
เปรียบตัวเหมือนอย่างม้า ที่เป็นพาหนยาน	
ผูกเครื่องบังเหียนอาน	ประจึหน้าพลับพลหัช
คอยพระประทับอาสน์	กระหยับบาทจะพาไปกล
ตามแต่พระทัยไท	จะชักไปเข้าขวา

ไกลไกลได้เลือก	จะกระเดือกเต็มประดา
ครบเท่าจะถึงวรา	ระวีวิมลลายนพรา
ขอตาให้ตาหลับ	ด้วยชื่อนับว่าชายชาญ
เกิดมาประสบการ	ชรูระได้บำเพ็ญทำ
ด้วยเดชะบุญญา	ภินิหาระแห่งคำ
สัตย์ข้างได้สำ	ฤทธิคังมโนหมาย
ขอจงวราพาธ	บรมนารถเร่งเคลื่อนคลาย
พระจิตต์พระวรกาย	จงพ้องพันท่มั่นหมอง
ขอจงสำเร็จรา	ชะประสงคที่ทรงปอง
ปกขำฝ่าล่อง	พระบาทให้สามัคคี
ขอเหตุที่ขุ่นขัด	จะวิบัติพระขันธ์
จงคลายเหมือนหลายปี	ละลิมเล็กละลายสูญ
ขอจงพระชนมา	ยุสถาวรพูน
เพิ่มเกียรติอนุกุล	สยามรัฐพัฒนาผล.

สังเวทยะเจตียุทธคดี

คำอธิบาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินไปทางช้าง โดยพระบรมเสด็จ เพื่อทรงบัญชาพระเจ้านายทรงหัตถ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ไปรอกเกล้าฯ ให้สภากษัตริย์แห่งประเทศสังเวทยะเทศในพระราชพิธีนั้น และสภากษัตริย์แห่งจักรวรรดิในหน้าที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และทั้งในตำแหน่งผู้จัดการเสด็จประพาสด้วย จึงไม่คอบทรมันเวลาพบนกอินทรีแห่งนั้น ฉะนั้นเวลาวิ่งจะเคลื่อนขยับในเวลาเดินทาง ... ต ... ปรากฏในเวลาทรงม้าไปในช้าง แวดอกจากที่ใหม่ ... ไม่คอบทรมัน ... อย่างเร็วก็เพียงขยับข้าง ... ทานทรงตรัสว่า "ไทม์มีนักรักกับคนซีเล็คชั่น" และกล่าวในท่อนที่กล่าวถึงสภากษัตริย์ ถ้าไม่มีเหตุระคายขวัญอัน ... ได้ทรงเรียบ

ขุนพันธง (มหาวิเศษ โกรธ โสธร พระยาวุฑภวนัน
 เทียน) มาให้ดูการที่ทรงออกไปบนหลังม้าด้วย เมื่อ
 ทรงบอกให้เขียนไปจนแตกจึกจนแล้ว จึงทูลทูลมาว่า
 แก่ลุดว่า "เอาหรือยัง?" ถ้าเร ทูลทูลว่า "พร้อม
 แล้ว" ทานก็ทรงนำออกถึงที่เดียว จนเห็นมีพื้น
 จึงทยอยเดินให้พักเป็นระยะ ๆ ใจหนึ่งก็พัก สว่างตกลง
 ม้าแล้ว ขุนพันธง ก็ไล่ตีม้าพาไป ร. ๑. ออกรับทาง
 หลกกร เวียงค้วกั๊ก ต้นสายที่ทรงไว้ในเวลานั้นแล้ว
 ทานก็ทรงบอกคือ เห็นเขื่อนไป ตูกันจนจบ จึงเห็นอันว่า
 ประกาศส่วเวเบเทวดาขึ้นได้ ทรงเสด็จกลับมา ตกจนจบ
 ทิ้งไว้พระราชพิธี วาตรง และให้ทรงเป็นผู้นับประ
 การคืนลงในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 245๐ นน.

ประกาศสังเวชเหวดดา

ที่พระเจดีย์กษัตริย์มหาจักรพรรดิพระนครวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์

๑ สรวมชีพข้าชุกดมาท รับพระราชโองการ
 มาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสยามธร
 เนนทร สมเด็จพระปรเมนทรมหาจักรพรรดิ พระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทวีไทยประชาชนชาติ ขอ
 ประกาศแก่เทพยเจ้า บรรดาเนานภลัย แลพระ
 ไพรภูมารักษ์ เทพยพิทักษ์เจดีย์สถาน สิ่งสำราญ
 อริยประเทศ ศิวขนฤเบศร์ทรงสถับ สำหรับราช
 พงศาวดาร ครั้งหมอนม่านก่อเชิญ เป็นปรบิภัย
 ประทุษรูปประเทศ ศิวสยามเกษตรแปรปรวน
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เป็นต้นเกล้าคิดสู้ กู
 อิศสรภาพชาวสยาม ทำสงครามหลายคาบ ปราบ

ข้าศึกหงสาวดี ซึ่งมาตีพระนคร ให้พ่ายถอย
 ทิ้ง กลับไปเป็นหลายครั้ง ตั้งแต่แผ่นดินพระชนก
 นาด พระบาทธรรมราชา ครั้นพระบิดาสวรรคต
 กำหนดในพงสาวดาร เมื่อมีขาลโทศก ตกจุล-
 ศักราชแก่ร้อย สร้อยห้าสิบสองโดยประมวญ
 สมเด็จพระนเรศวรยุพราช เสด็จเถลิงอาสน์ผ่าน
 รัฐ พอข่าวพลัดแผ่นดินใหม่ ในกรุงศรีอยุธยา
 ถูงษราชสถาน พระยาม่านนันทกบพิตร คิดเอา
 เปียบเชิงศึก นี้จะจู่เออชัย จึงให้ราไชรส นาม
 ปราบกษะยอชวา ผู้มหาอุปราช ยাত্রพยุห-
 เสนางค์ มาโดยทางกาญจนบุรี ในเดือนยี่ศกนั้น
 ครั้นพระบาทปรเมศวร์ องค์พระนเรศวร์เป็นเจ้า
 ทรงทราบเค้าวัดศึก ยกสือกมาชิงชัย จึงเสด็จ
 ไปต่อสู้ รบศัตรูแตกพ่าย จับได้นายเสนา มี
 พญาพลิมเป็นต้น ญาติบลดจรเจ้าสามพัน อุปราช
 นั้นหนีได้ ม่านเสอชัยครั้งนั้น พลันเป็นเหตุร้อน
 เร่า แก่พระเจ้าหงษา เกรงบรรดาประเทสราช จะ

เอมอากมีเอาอิสสระ จึงมานะมุงหมาย จะทำลาย
เมืองไทย ให้เห็นเป็นตัวอย่าง รอช่องว่างบิหนึ่ง
ถึงมโรงจตุวาศก ตกจุลศักราชเก้าร้อย เศษสร้อย
ห้าสิบสี่ มีระสังให้เกณฑ์ทัพ ไทยใหญ่กับมอญ
พม่า ให้อู่ปราชาเป็นใหญ่ มาชิงชัยอีกครั้ง กำลัง
พลมากมาย หลายเท่ายิ่งกว่าไทย เดินพลเทรทาง
เก้ว เข้าทางกาญจนบุรี มาตั้งที่ชุมนุมพล ณ
ตำบลตะพังกร สุพรรณนครเขตรัฐสถาน ฝ่าย
ญวาลพระนครศรี เมื่อทราบเหตุศึกใหญ่ ไพร่ชาว
หงษา ยกเข้ามาครั้งนั้น จึงจัดสรรกองทัพหลวง ท้าว
กระทรวงสรรพเสร็จ เสด็จจากราชธานี กับองค์
ศรีอนุชา พระเอกาทศรถ ชุมนุมหมดหม่มพล ณ
ตำบลมะม่วงหวาน เบิกโขลนทวารเดินทัพ ไป
รบรับบึงจามิตร เมื่อวันอาทิตย์เดือนยี่ ขึ้นคืน
เก้าค่ำ ดำเนินพลไปสุพรรณ ตั้งทัพชั้นชั้นค่าย
หนองสาหร่ายที่มั่น ครั้นวันจันทร์แรมสองค่ำ ได้
ทรงทำยุทธหัตถี มีชัยนำอู่ปราช มาตคองข้างด้วย

พระหัตถ์ กำจัดศัตรูพ่ายแพ้ แก่พระเตชาภินิหาร
 เป็นอวสานแต่นั้น ข้าศึกขยับหยุดตี มีแต่ไทยไป
 รอน จนเมืองมอญเป็นข้า ตลอดมหายุทธสมัย
 ครั้นนั้นไซ้ปรากฏ ในเบื้องบทพงศาวดาร ว่า
 ภูบาลพระนเรศวร ปราบกบฏมหาชัย ให้สถาปนา
 พระเจดีย์ ไว้ ณ ที่ชัยสถาน มาจนกาลบัดนี้
 จำนวนบันนันทน์ สามร้อยกับยี่สิบเอ็ดศรuple พระ
 สถูปพังปรากฏ แน่กำหนดคือหลักฐาน ชาว
 สาส์นทราบเมืองบาท บรมนาถพระเป็นเจ้า
 มงกุฎเกล้าประชาไทย ภูวนัยทรงโสมนัส ครัส
 ให้เตรียมขบวน พร้อมด้วยพระวงศาเจ้าทุกพระบาท
 โดยเสด็จยาตราพาน เป็นกระบวนพลเสือบ้า
 อุดค้ำหัดเสด็จโดยหุรสถาน มานมัสการพระเจดีย์
 ด้วยมีพระราชประสงค์ จะทรงพระราชอุทิศ กุศล
 กิจทั้งหลาย ถวายสมเด็จพระนเรศวร วิจิตรเชษฐ
 วรรณา แก่พระเอกาทศรถ เฉดิมพระเกียรติยศ
 สองสุรราช แก่ประศาสน์ส่วนพระกุศล แก่เหล่า

พลทหารไทย บรรดาได้ต่อสู้ หมุ่มมอญมานานครั้ง
นั้น บ๊องกันสยามอาณาจักร หักกำลังเหล่าศัตรู
เอาทัพสู้เองชัย ตั้งได้กล่าวแต่หลัง ขอกษัตริย์
ทั้งสองพระองค์ จงทราบด้วยทิพยโสด ทรง
ปรกโมทย์อนุโมทนา ในพระราชกริยาผ่าน เพื่อ
พระมงกุฎเกล้าซึ่งทรงอุทิศให้ เสด็จมาในครั้ง
ส่วนเสนาพลทหาร ซึ่งพระราชทานพระกุศล จง
รับผลทั่วหน้า สมกับที่แก้วนเกล้า ต่อสู้ศึกกษัตริย์ ฯ

๑ อนึ่งไซ้ขออำนาจ แห่งพระราชศรัทธา
ในพระอรหัตถคุณพุทธ อุดมธรรมและมหาสงฆ์
คือองค์พระรัตนไตร ทั้งที่ได้ทรงพล ทวยเทพ
ที่พระสถูปสถาน จงบันดาลอวยสวัสดิ์ สิริ
พิพัฒน์มงคล แก่ประชาชนชาวสยาม ให้มีความ
จำเริญยิ่ง ขจัดสิ่งสรรพอุบัตว์ สารพัดพิพิชัย
เสือกษัตริย์สยามราชธูร์เป็นสุขสำราญ หาก
จะมีภารกิจชัย จงพลไทยทั้งพลอง คือกองทหาร
บกเรือ แลเสือบ่าเป็นต้น ทุกคนจงเข็มหมาย ใน

กิจกรรป้องกัน ชาติขันทสิมา รักษาอิสสรภาพ
 สยาม พยายามโดยน้ำใจ เช่นทหารไทยครั้งพระ
 นเรศวรปราบหม่มวอด้สกร จนสยอนชื่อชาว
 ไทย ทั่วไปทุกประเทศ อนึ่งขอเดชไตรรัตนคุณ
 แลอดุลยเทวอำนาจ ให้พระบาทพระมงกุฎเกล้า
 เป็นพระเจ้านครไทย จงเจริญชัยเดชาภาพ ปราบ
 ศัตรูขามเข็ด ครอบสมเด็จพระนเรศวร ทุกประเทศ
 จงเกรงพระฤทธิ แลทรงสถิตย์สถาพร ในบวร
 เสวตฉัตร สิบศิริราชธำรง ทรงสำราญราชกรณ
 ยานวัติ อนึ่งสยามรัฐราชอาณาจักร จงเรืองศักดิ์
 ศิริวิไล ทรงวิสัยอิสสรภาพ ตราบสิ้นดินแดนฟ้า
 ประสิทธิ์ประสงฆ์เจ้าเหล่า ทุกข้ออธิฐานโสตถิ
 เทอญ ฯ

เสภา

พลายงามได้นางศรีมาลา

คำอธิบาย เมื่อเสด็จพ่อทรงครองเสภาเรือง
ชมร้างชนแดน เพราพิภพใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรง
เห็นรักของพลายงามได้นางศรีมาลา นั้น เนื่องจากไม่
สมเหตุสมผล และถอดใจถอนใจถอนหนักไม่กลับคืนที่ระพิภพ
ใหม่ ทั้งได้พิชิตอุปนิสัยที่ดุร้าย ในตอนที่วันฉ
กษัตริย์สมุทราช ได้ขอความ เสด็จพ่อทรงแต่งระ
พิภพที่ถอนภัยอันตรายที่ว่า เสภาเขาไม่บอกตัวคน
แต่งกันไว้ ถ้าใครอวดเข่นตัว โต้เองว่าสำนวนของใคร
ดุษณีจะรู้ ก็ว่าเป็นสำนวนคนสมัยใหม่ เพราะผู้ตั้ง
ศกใจแล้วเข่นลม (faint) อย่างฝรั่ง

เสภาตอนพลาขงามได้นางศรีมาลา

จะกล่าวถึงโฉมเจ้าพลาขงาม

เพลายามสามหลับอยู่กับหมอน

กำหนดหนุ่มกลืนใจให้อาวรณ์

เทพเจ้าจึงสังหรให้เห็นแก้ว

ฝันว่านารุ่งรุ่งศรีสาว

ผิวขาวคมคายมี ไซ่ซั่ว

สองเต้าเต่งตึงคังคอกบัว

มาขนอมยั่วแล้วเขื่องกราย

พอภิปรายท่ายทักชกสนิท

นางเบือนบิตทำหึงจะหนีหน้า

ถูกรับตามคิดเข้าจิตกาย

คว่ำเข้าเข้าก็หายไปกับมือ

เคลมผวากว่ากอดขุนแผนพ้อ

พูดข้อนั้นเจ้าไม่เมตตาฤ

ขุนแผนคนพันตัวก็ผลักมือ

ร้องหือพลาขงามทำอะไร
 เจ้าพลาขกลัวพ้อใจคอหวัน
 บอกว่าฝันเห็นผู้หญิงลुकวงไล่
 รุนสาวขาวอร่ามงามสุดใจ
 จึงเผลออกไปขอโทษได้ไปรดปราน ๆ

ขุนแผนฟังความพลาขงามเถา
 เอ๊ะออเจ้าช่างฝันคุณันจ้าน
 ฝันเช่นนี้มีตำหรับแต่โบราณ
 โครฝันมักบันดาลได้เมื่ยดี
 ฤาจะถูกลुकเจ้าบ้านผ่านเมือง
 ทำนายพลาขอย่างเขื่องออกจากที่
 บอกกันทั่วหน้าบรรดามี
 วันนึ่งพิจิดรไม่ทันเข็น
 ว่าแล้วเคือนกันกินข้าวปลา
 รับยกขาตราขมกัเขม้น
 ไม่หยุดหย่อนร้อนเหลือเหลือกระเด็น
 พอแลเห็นเมืองเวระเขาวัดจันทร์.

จะกล่าวถึงนวนางศรีมาลา
 ก็นั้นนันทราภิเษก
 ว่าถงสระเต็นน้ำสำราญกรัน
 เห็นบุษบันดอกหนังกุพังตา
 มุดหงพนนางามสอาด
 นางโผล่ตออกไปด้วยหุรรษา
 เต็ดได้ใจว่าขกลับมา
 กอดแนบแอบอุราประคองคม
 ถมตาคว่าคุดอกบัวหาย
 เสียดายนกระไรไม่ได้สับ
 ปลุกอเมียแก่ฝั้นหว่นอารมณ์
 อเมียชมว่าฝั้นของนายดี
 ดอกบัวคือฝัวมิไซอื่น
 มีพรงนก็มะรนกงถึงนี้
 ไม่เหมือนอเมียทายให้นายดี
 ฝั้นอย่างนี้ ได้ทายมาหลายคน
 ศรีมาลาว่าไซ้อ้มอญถ่อย

เอาตัวพ้อมาพูดไม่เป็นผล
 อุดรทำนายทายสัปทน
 ถึงใคร ๆ ให้ฉวนเทวดา
 ถ้ามหันมาเกี่ยวก็ลงเก้อ
 อย่าเพื่อเลยไม่อยากปรารถนา
 อยู่คนเดียวไม่สบายเอาชาบมา
 เขาย่อมว่ามันเป็นเจ้าหัวใจ
 อีเมียมอนุญาตองร้องอุบาย
 อย่าพุกพุดเลยนายหาเชื่อไม่
 ยังไม่พบปะก็พุดไป
 ถึงตัวเข้าเมื่อไรได้คู่กัน
 บ่าวนายสัพยอกหยอกเข้า
 รุ่งเช้าศรีมาลาก็ก็นายพัน
 ไปดูการบ้านเรือนเหมือนทุกวัน
 นึกถึงฝันพรันใจไม่รู้วาย ๆ
 จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสงคราม
 พักอยู่อารามจนตกลำด

จะเข้าไปในจวนจวนถูกชาย
 แล้วย่างกรายคนตาม ออกหลามไป
 ถือถาดหมากคนโทเป็นยศอย่าง
 เดินมาตามทางกับบ่าวไพร่
 พลายงามคิดถึงฝันนั้นบ่วนใจ
 เข้าในบ้านตลาดก็แลชม
 ที่เหล้าร้านขายผ้าหน้าดั่ง
 ลายสุหรั้มัดตั้งทงผ้าห่ม
 ร้านถ้วยชามรามไหมมีอุดม
 สะสมสินค้าสารพัด
 สิ่งของทองเหลืองทงเครื่องแก้ว
 เป็นถ้องแถวคนผู้ต้ออียด
 พวกลูกสาวชาวบ้านพานสนทัด
 กำเนาะหยัดกิริยาท่าชาวกรุง
 ทาขม้นเหลืองจ้อยสอไรจุก
 มีแทบทุกหน้าดั่งบังเข็ญ
 แต่ละหน้า ๆ นวลชวนบำรุง

ใส่อกลิ่นหอมฟุ้งสองฟากทาง
 นุ่งลายห่มสี ไม่มีเสรา
 ผัดหน้าจับเขมามาเหมือนชาวต่างประเทศ
 คนหนึ่งรุ่นสาวขาวสำอาง
 ดูคล้ายนางกนิษฐเป็นนวลจันทร์
 ครั้นเข้าใกล้แลเขม้นเป็นแต่แม่น
 ไม่อ่อนแอเหมือนนางที่ในฝัน
 ทั้งนมกล้อยน้อยหนึ่งจึงผิดกัน
 นอกนั้นก็คนละอย่างต่าง ๆ ไป
 นางนิมิตต์ติดใจมิได้ลืม
 ย่อมเวียนปลื้มถึงฝันให้หวนไหว
 สู้เดินเมืงหน้าไม่อาลัย
 ล่วงตลาดเข้าไปในจวนพลัน ฯ
 พระพิจิตรนั่งเล่นอยู่หอขวาง
 เห็นคนเดินมาสว่างกนกหวน
 เอ๊ะข้าหลวงมาทำไมหลายคนครั้น
 ที่เดินหน้ามานั้นดังพระยา

คไปจำได้ว่าขุนแผน
 คือลูกแสนลงมาหา
 จอมอนจวนชวนพุดจา
 ขุนแผนวันทากับลูกชาย
 พระพิจิตรเรียกศรีบษบา
 ขุนแผนเข้ามาไปไหนหาย
 บษบาเยี่ยมหน้าเห็นสองนาย
 ยิ้มพรายออกมาด้วยดีใจ
 นั่งลงได้ถามความทุกข์ยาก
 แต่ไปจากแม่ได้แต่ร้องไห้
 มีรู้ที่จะถามข่าวคราวใคร
 ด้วยทางไกลเหลือไกลมิได้รู้
 จะเป็นตายหายลับไปหลายปี
 วันนั้นแลหวังว่ายังอยู่
 เห็นเจ้าเหมือนใครให้แก้วชู
 ด้วยเอ็นดูเหมือนลูกจึงผูกใจ
 วันทองต้องแก่ไปแต่
 คลอดง่ายตายดีฤาเจ็บไข้

ลูกเป็นชายหญิงอย่างไร
 เดียวนี้อยู่นอนไม่พามา ฯ

ขุนแผนเล่าความไปตามเรื่อง
 เมื่อส่งไปจากเมืองก็สุขา
 เขาผ่อนปรนจนถึงอยุธยา
 โปรดประทานโทษาไม่มาตี
 เป็นความกับขุนช้างก็ชนะ
 ลูกไปหย่าด้วยพระจันทน์ศรี
 เพอญกรรมตามชาติวิบัติมี
 ไปเห็นชั่วเป็นดี ไม่ควรการ
 ให้ทุกข์อลาวทองต้องติดคุก
 ทนทุกข์แทบโทษถึงประหาร
 วันทองห้องแกเหล่อกันดาร
 ทรมาณว่าเหว่หยู่เอกรา
 อ้ายขุนช้างบังอาจจุดเอาไป
 ก็ไม่มีผู้ใดจะตรมว่า
 จนตลอดลูกชายคนนั้นมา

ชนเขาเจ้าได้ ถิ่นเจ็ดปี
 มันจะเอาไปล้างเสียกลางป่า
 กุมารทองรักษาไม่เป็นผี
 หนี ไปอยู่บ้านกาญจนบุรี
 แม่ทองประศรีเลี้ยงไว้ให้เรียนรู้
 พอมีศึกเจ้าสอ๊กเข้าอาสา
 แต่ตัวข้านยังติดคุกอยู่
 จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงเอ็นดู
 ได้ช่องคุณทูลขอพ้อออกมา
 ก็โปรดให้พลายงามด้วยความชอบ
 รับส่งมอบการศึกษาให้ปรึกษา
 ประทานคนไทยที่มีวิชา
 สามสิบห้าลูกหาบเจ็ดสิบคน
 ที่มานี้จะยกไปเชียงใหม่
 จับไอลาวตีให้ไปขึ้น
 คุกถึงคุณปกเกล้าแม่ocrววจน
 จึงแวะวนเข้ามานมัสการ ฯ

กรานันพระพิจิตรบุษบา
 ฟังขุนแผนว่าน่าสงสาร
 อนิจจาเคราะห์ร้ายแทบวายปราณ
 นมนานน้อยหรือแต่ทนทุกข์
 นี่หากลูกยากลำบากขอ
 หวังจะแทนคุณพ่อผู้บ่หนัก
 หากไม่ก็จะตายอยู่ในคุก
 เจ้าให้พ่อเป็นสุขมิเสียแรง
 ผัวเมียชอบอารมณ์แซมเปาะ
 หน้าตาเหมาะเจาะใจกล้าแข็ง
 ซาติทหารเหมือนพ่อไม่ข้อแยง
 คุณต้องแก่งนักรัถเฝ้าทักทาย
 แค้นใจแต่ทองบุษบา
 เป็นผู้หญิงเสียเข้าขันใจหาย
 กิต ๆ ขนมนาน่าเสียดาบ
 ถ้าแม่ชายจะให้ ไปด้วยพถัน
 ว่าพลากร้องเรียกลูกสาวมา

ศรีมาลาเอียงนั่งกำไมนั้น
 ออกมาหาพี่ชายอย่าอายกัน
 ศรีมาลาหัวนั้น ๆ แล้วเอบมอง
 พี่ชายมาแต่ไหนไม่รู้จัก
 ค่อย ๆ ผลักบานประตูตามช่อง
 เห็นหนุ่มน้อยหน้าवलชวณคนอง
 สองคนพ่อลูกประหลาดตา
 อเมย์รับขยับเขย่นซิด
 มือสกิดเข้ไยาะหัวเราะรำ
 นั้นเป็นไรใครบนเทวดา
 อเมย์ทาบแล้วอย่าว่าไม่ผิดคำ
 ศรีมุตาวาชื่อชเค้า
 ว่าได้ว่าเอาไม่เป็นลำ
 ชื่นว่าแล้วจะตำให้ระยำ
 ค่อนซกทหน้ากว่าแล้วข้มเม้น
 พอพระพิจิตรเรียกขำมา
 เจ้าขานขาค่อยเขี่ยมเพ็ยมแฝงเต็น

นางอุทจัตใจมิใคร่เดิน
 ก้มเสกนทรคณังบังบุษบา
 ชุกมือไหว้ชุนแผนกับพลายงาม
 ไหว้บหวมอารมณ์แล้วก้มหน้า
 พลายงามรับไหว้ชายแถมมา
 พอสบตาก็ดลิ่งละลานใจ
 คนนั้นแสนแล้วที่เราฝัน
 ทั้งรูปโฉมโฉมพรรณหาผิดไม่
 นื่องเข็ญรูปร่างข้างกระไร
 ถึงนางในกรุงศรี ไม่มีเทียม
 คึงพระจันทร์วันเพ็ญเมื่อส่องผุด
 บริสุทธีโอกาสสอาดเอี่ยม
 สองแก้มแหม่มเหมือนจะยั่วเรียม
 งามเสงี่ยมราศีผู้จริง
 ทั้งจรตูกิริยามารยาท
 ก็ฉลาดไว้วางอย่างผู้หญิง
 อ่อนช้อนเหมือนจะวอนให้ประวัง

จะยมพรายก็พรังพะเพราตา
 คุโหนไม่ขัดแต่สักอย่าง
 นี้คู่สร้างของเรากรรมังหนา
 พอแกลลอคสอดรับจันนัยนา
 ดังว่าเจ้าจะตัดเอาหทัย
 หญิงอันหมั่นแสนที่เคยเห็น
 ก็หาจับใจเป็นเช่นนี้ไม่
 ถ้าแม่นได้ร่วหรรค์สักอดใจ
 จะตายไปก็ ไม่คิดสักนิดเดียว
 นึกพลางเจ้าหลายร้ายพระเวท
 ประสบเนตรเบาไปให้สร้านเสียว
 สรมาลาต้องมนต์จนลูกเกรียว
 จำเลื่องเหลียวด้วยระเริงตะถานใจ
 ให้อีกอ้วนป่วนนอกตกประหม่า
 เส้นหาจับจิตต์พิศมัย
 อ่อนกร้อ نرم ดังสุ่มไฟ
 ยกมือไหวแล้วกลาเขามาเรือน

แอบส่องมองชมให้กรมจิตต์
 ยิ่งเพ็งพิศพาใจอาลัยเลื่อน
 ความรักมีแต่ชกกระตุ้นเตือน
 พนเพื่อนดังจะคลั่งตั้งตามอง
 ชะชายคนนี้มีเสียบแรง
 ตั้งหนึ่งแกล้งหล่อเหล่าไม่เศร้าหมอง
 ดูเนื้อตัวหน้าตาตั้งทาหอง
 ไม่ขัดข้องสวยสมข้างคมคาย
 นึกพลองนางให้ระคายเงิน
 ไถลเดินเลยเข้าในห้อยหาย
 อ้อมยิ้มกริ่มตามไปถามนาย
 วันนี้ดูไม่สบายเป็นอย่างไร
 ออกไปไหวพัวมาแต่ในกรุง
 แล้ววิ่งกลับเข้มั่งเหมือนเป็นไข
 ญาติสาธุทักทายนายตกใจ
 ฉันทจะบนบวงให้กระบานกิน
 ผมาแต่กรุงญบ้านนอก

อย่าหลอนหลอกจงคล้ายให้หายสิ้น
 ขอผิดน้อยคอยตัวนี้ให้ตกดิน
 บัดขงรันแล้วจะเส้นในมุ้งนี้
 ศรีมาลาต่อยหัวตงตำแหน่ง
 เผ่าก่อนเคาะรำไป ไม่บัดสิ
 น์แลสัญชาติไพร่ที่ โทรมมี
 เส้นนี้ ในมุ้งมอญจัญไร
 เขากันจนตัวนั้นเห็นลง
 ศรีมาลาขึงพะวงหลงไหล
 บุษบารเห็นข้างเจอร์นไป
 เป็นอย่างไรสำหรับไม่จัดแจง
 ศรีมาลาฟังว่าก็ลุกไป
 ช่วยดูแลข้าไทให้ตกแต่ง
 จัดสำหรับอดมทั้งต้มแกง
 ฝาซึ่งแดงบีดปกะแล้วยกมา
 นางยกชามข้าวมา้วยกสำหรับ
 ใจวิบ ๆ มิใครออกไปนอกฝา

ครั้นถึงจัดวางข้างมิดา
 ไม่อาจแยกหน้าเจ้าพลาขงม
 พระพิจิตรก็ชวนกันกินข้าว
 เจ้าพลาขงมเราประหลัดความ
 คตถึงแลศรีมาตาควาแต่ชาม
 กลืนข้าวเหมือนหนามหยุในคอ
 กลัวเนื้อความจะพุ่งสคังคิต
 เหลือบดูพระพิจิตรแล้วดูพ่อ
 พระพิจิตรรู่ทำตัดพ่อ
 อย่างไรหนอกินอยู่คระคาง
 กินอะไรไม่อรอยฎาพ่อฎา
 ชาวเหนือฝีมือไม่เหมือนล่าง
 รสชาติปิ้งจมนั้นจัดจาง
 หัวเราะพลาขงมยอกเฝ้าเจ้าพลาขงม
 แลวจิงชักชวนทั้งสองนาย
 คางทั้นเกิดสบายอย่าเกรงขาม
 บ้านมหยุโยในอาราม

จงพักตามชอบใจในห้องนั้น
 อ้อมเสร็จแล้วส่งศรีมาลา
 ให้จัดแจงฟูกผ้าทุกสิ่งสรรพ
 ท่อนอนน้อยกำมะหยี่ทั้งสองอัน
 เชื้ออ่อนสองชั้นจัดออกมา ฯ

ขุนแผนถามพระพิจิตรพลัน
 สี่หมอกนั้นอยู่ตุฎเจ้าข้า
 พระพิจิตรบอกว่าสี่หมอกมา
 อยู่แต่ซเรณุนัดใจ
 เนื้อหนังพาสติจะเหี่ยวคร่า
 อันหญิงน้ำคำเข้าหาขาดไม้
 ข้าก็ช่วยเย็บเย็บเวียนมาไป
 เกณฑ์ให้ ไอจันมันเลี้ยงดู
 ขุนแผนจึงชวนลูกชายพลัน
 ไปเยี่ยมมาด้วยกันก่อนสักครู่
 ว่าพลงทางออกนอกประตู
 ตรงไปที่อยู่สี่หมอกมา

อ้ายจันครนเห็นยกมือไหว
 ถนเคียงไว้อวนพดหนักหนา
 พ่อลูกเข้าไปใกล้อาชา
 ขุนแผนเสกหญ้าให้ม้ากิน ๆ
 สีมอกมาเหยงมนต์เข้าดีใจ
 จำได้รู้ภาษาพูดจาสั้น
 ลงตั้นไปก็ ๆ โขกแผ่นดิน
 เพียงจะคืนหลังแหล่งด้วยดีใจ
 เลี้ยวชมตมทั่วทวงกายา
 ขุนแผนกอดม้าน้ำตาไหล
 ลุบหลังสีหมอกแล้วบอกไป
 ขานต้องราชภยฟังพณมา
 ไปติดคุกจนลูกทูลขอโทษ
 ท่านปล่อยไปรดจึงได้มาเห็นหน้า
 เจ้าพลายณลูกวันทองน้องยา
 ที่ท่านรับยกบำมากับเรา
 สีมอกฟังเหลียวหน้าหาวันทอง

ไม่เห็นน้องอยู่ไหนให้สร้อยเสภา
 มี^{รู}ที่จะถามความหนักเบา
 เพื่อนแต่ลูกพ่อคตอน้ำตา
 ขุนแผนบอกว่าข้าจะไปทัพ
 หมายถึงรบไปด้วยช่วยอาสา
 เพราะได้เคยเห็นใจแต่ไรมา
 จะไปได้ฤว่าท่านหย่อนแรง
 สี่หมอกดีใจจะไปทัพ
 เต็มหรับร้องว่าคัดขาแข้ง
 ดั่งบอกว่าข้าจะไปอย่าได้แคลง
 ขุนแผนแจ้งหวังทุกดีใจ
 จึงเลือกเต็ดหน้มา^{สี่}มมือ
 ถ้อเสกด้วยพระเวทอันมุขใหญ่
 บ้อนน้ำกินหญ้าในทันใด
 ระวังโรคภัยให้บรรเทา
 สี่หมอกกินหญ้าที่เสกสรรพ
 กำตั้งกลับเร็วแรงขึ้นดังแก้ว

ขุนแผนผูกเครื่องอร่ามงามไม่เบา
 แล้วขันขี้เหาะเห่าจากโรงพลัน
 ขันน้อยใหญ่ไล่เล่นตลบหนี

ท่วงทีไวว่องคล่องขยัน
 ถึงม้าหนุ่มจะเปรียบไม่เทียบทัน
 สารพันถูกกำนองด้วยว่องไว

ขุนแผนเคঁใจตงจากหลัง
 เรียกอ้ายจันมาส่งหาขี้ไม้

เองคูให้อ้อมหน้าสำราญใจ
 จะขี้ไปในรุ่งพรุ่งนี้เข้า ฯ

ครั้นส่งแล้วขุนแผนแสนสั๊กตา

เรียกลูกชายมาแถลงเล่า

พ่อเกรงว่าขี้ข่อยเหมือนคูเบา

เราจะยกในรุ่งขึ้นพรุ่งนี้

ด้วยปลดอดสนทักทินยมขัน

เป็นฤกษ์เสาร์เก้าขึ้นวิเศษศรี

มีพระบะจะชนะแก่ไพร่

เจ้านจะเห็นเป็นอย่างไร
 พลายงามความฮาดยศรีมาลา
 ไม่รับมาว่าจะจากพิจิตรได้
 จะแจ้งข้อกล่าวพ้อไม่ตามใจ
 จึงแก้ไขเบือนมิตคิดเจรจา
 ว่าไพร่พลบอบช้ำระกำอก
 จะคว้นยกไปไหนนี้เจ้าขา
 ขอให้ไพร่พักสักเวลา
 พ้อหายเหนื่อยเมื่อยล้าจึงคลาไคล
 ชุนแผนว่าดูเอาเถิดเจ้าพลาย
 จะหยุดหาความสบายก็เป็นได้
 การรับสั่งว่ายากลำบากไซ
 ที่ไหนจะเหมือนบ้านเรือนตน
 เจ้าพลายงามตอบว่าหามิได้
 ลูกจะใคร่ปลุกเครื่องอีกสักหน
 ด้วยยังหย่อนฤทธเดชหึงเวทมนต์
 ขอพักพลปลุกเครื่องเสียสักนิด

ขุนแผนว่าถ้าไปเสียให้ทัน
 พรุ่งนี้เป็นวันมหาศิว
 จะปลุกเครื่องก็เรื่องอิทธิฤทธิ์
 ประกอบก็จับกุมที่เบ็ดโพร
 อันพิชิตในเรื่องปลุกเครื่องอาณ
 ทำในบ้านไม่เหมือนในป่าใหญ่
 ด้วยบ้านเมืองผู้คนกลั่นเกลื่อนไป
 จะระงับดับใจไม่สู้ดี
 เจ้าพลายว่าป่าไม้จะปลุกฤทธิ์
 ไม่มีประสิทธิ์เหมือนหนึ่งป่าช้าผี
 อยู่ในภาราป่าช้ามี
 ก็เป็นที่สังต์เจ็บปากคอ
 ขุนแผนรู้ว่าบิดก็คิดเคือง
 เอ็งหวังเมืองอยู่ทำไมโดนหนอ
 ธุระสิ่งไรมีจะร้อ
 พ่อผู้ดมพิงช่างกระไร
 พลายงามคร้ามพ่อไม่ต่อเถียง

พูดเสียงว่าระหามัไม
 แล้วพ่อลูกก็พากันคลาไคล
 ขนจวนใหญ่พลายน้อยคนึงนาง
 ขุนแผนพลายงามพระพิจิตร
 ชมชิดพูดจากันต่างต่าง
 ถึงเรื่องรบพุ่งແຕ่หู่ทาง
 พูดพลางต่างหัวร่อกันเรื่อยไป ฯ
 ครั้นสิ้นแสงสุริยสนธยา
 พระจันทร์ราแยมัเขมเคลี่ยมไสล
 เคลื่อนคล้อยลอยฟ้านภาลัย
 หมดเมฆบัดใหม่ไม่หมองมอม
 พระพายพามาลาดองกลิ่น
 รวยรินรสร้อนขจรหอม
 ศรีมาลาอาวรดเนื่อนใจตรอม
 ถนอมแนบห่มอนข้างเคียงคนึง
 โอ้พ่อพลายงามของน้องเจ้า
 ใครเลยจะเอ็นดูให้รู้ถึง

ว่าน้องนมจิตต์ก็ตราพิง
 ดั่งศรตรงทรวงโคกวิโยคคิด
 พ่อชายนามาสบเมื่อน้องแล
 จะรู้แน่ฤาจะแหงนแกลงในจิตต์
 ดูลาดเลาเจ้าก็ใครจะเป็นมิตร
 ฤาวิปริตคิดว่าไม่ปรานี
 ออกน้องยากนักด้วยเป็นหญิง
 ต้องซ่อนรักหนักนึ่งอยู่กับที่
 แม้นเป็นชายพ่อพลายเป็นสตรี
 คำนันเป็นตายจะหมายไป
 นักพลางนางนอนสท่อนหอ
 น้าตาตลอดมิใครจะเค็ลมิได้
 ให้เฟื่องฟุ้งพลุ่งพล่านวีคาญใจ
 นักอาลัยไปจนหลับกับที่นอน ฯ
 พระพิจิตรขุนแผนพลายงาม
 พุดก้นจนยามไม่หยุดหย่อน
 พระพิจิตรว่าเข้าเจ้าจะจร

จงพักผ่อนเสียเถิดทั้งสองรา
 ว่าแล้วก็ลุกไปเข้าเรือน
 พลาชงามพุ่มเพื่อนเป็นหนักหนา
 ชวนพ่อเข้านอนวอนพุดจา
 คุณพ่อขานศึกแล้วกระมัง
 ฉันทันนี้อย่างไรไม่สบาย
 ระตำระสายเห็นดเห็นด้อยเมื่อขสันหลัง
 นอนเสียแต่หัวค่ำเอาค่ำถึง
 พรุ่งนี้ยกตั้งแต่เช้าไป
 ขุนแผนนี่ในใจอายลูกรู้
 มันสำคัญว่ากูหารู้ไม่ว่า
 กรรมๆ เจียวจะทำเป็นอย่างไร
 มันจะแก่งให้ผู้ใหญ่ผิดใจกัน
 คิดแล้วก็ทำเป็นมารยา
 หลับตานอนนิ่งไม่พลิกผัน
 คอยจับแยบคายลูกชายนั้น
 เจ้าพลาชงามมีวันนั้นในอารมณ

ก่ายหมอนบนสนคลุ่มศรีษะนั่ง
 สดประวิงอกใหม่ ไส้พุงขม
 กำริบรักหนักแน่นแสนระทม
 โอ้เจ้านมพวงพีศรีมาลา
 บ้านนี้เนื้ออ่อนจะนอนสนิท
 ฤๅดวงจิตต์จะนึกเสนาหา
 คู่ที่เหมือนจะมีซึ่งเมตตา
 แต่ทว่าเป็นหญิงกึ่งนี้ไว้
 อันความรักหนักแน่นในอกพี
 ซ่อนเจ้าจะรู้ฤๅหาไม่
 แม้นรู้แน่แม่เห็นจะอาลัย
 คงมิให้เสียทีพิฆาตชีวิต
 เขาย่อมว่าถ้ามีมิตรใจ
 แล้วคงไม่สาปสูญมิตรจิตต์
 ฝรั่งเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิต
 นี้จะคิดฉันทให้เป็นการ
 จะวนเวียนเพียรพูดให้ถึงปาก

กัสศปากเชิงชกสมิครสมาน
 ด้วยพรุ่งนี้ก็จะไป ไม่อยู่นาน
 จะฟังการผู้ใดก็ไม่มี
 ถ้าจะไว้สัขอต่อจากลับ
 เห็นท่าพินจะยับลงเป็นผี
 ด้วยความรักหนักใจเสียเต็มที่
 จะทวิชนทุกวันจนบรรลัย
 จ้าจะคิดเข้าสนิทให้สมนึก
 จึงจะคิดทำศึกต่อไปได้
 แม้นมีได้ศรีมาลาฮาใจ
 ที่จะไปเชียงใหม่อย่าสงกา
 ตามแต่บุญกรรมเถิดน้องแก้ว
 คนหลับแล้วจะลอบเข้าไปหา
 ถ้าแน่นแก้วพมิเมตตา
 ก็ตามแต่เวลาจะเป็นไป
 ยิ่งคิดยิ่งตรมอารมณ์หมอง
 แสงเดือนเด่นส่องสว่างไสว

น้ากำพร่างพร้อยสะท้อนใจ
 เสียงไก่แก้วขันกระชั้นนวม
 ฟังพ่อร่อหูตูดจนใกล้
 ไม่ไว้ใจแคลงคล้าแล้วทำถาม
 ชุนแผนรู้แบบกายเจ้าพลายงาม
 ไม่ตอบความนิ่งอยู่จะดูที่
 พลายงามสำคัญว่าพ่อหัดับ
 ค่อยขยับลุกย่องมาจากที่
 พ่อออกนอกห้องได้ก็ยินดี
 หมายถึงหน้พ่อรอบังเงา
 ชุนแผนลुकมองแล้วย่องตาม
 พอทันถามออกมาทำไมเจ้า
 พลายงามแกก็เก้อละเมอเดา
 ฉันทจะออกไปเฝ้าที่นอกชาน
 วันนั้นมันให้ปวดแต่ท้องเยี่ยว
 หลายเหี่ยวแล้วตัวยกส่ำแถมยังสังหาร
 จะปลุกพ่อขอขารับประทาน

ขนแผนว่าไม่ได้การแล้วเจ้าพลาย
 อ้ายโรคกล่อนเช่นน้ำมันข่อย
 หมอสักร้อยรักษาก็ไม่หาย
 ว่าพลงทางจงมือลูกชาย
 ย่างกรายเข้าห้องต้องระวัง ฯ
 เจ้าพลายงามจิตใจไม่เป็นสุข
 ลมนอนแล้วก็ลุกตึงนั่ง
 แค้นพ้อเหมือนหัวอกจะฟกพัง
 กระไรช่างแกล้งได้ไม่เมตตา
 เป็นโรมดีแล้วทำไมกลับ
 จะคอยจับให้ไต่ก็ไม่ว่า
 พลงร้ายมนต์ขลังสังนิทรา
 ตั้งสมาธิปลงตรงภวังค์
 เป้าต๋องขุนแผนแสนสนิท
 ก็เคลมจิตต์ด้วยพระเวทวิเศษขลัง
 กลับสนิทแน่วนั่งลงจริงจัง
 พลายงามสมหวังสิ้นอาวรณ

ขยับเท้าก้าวย่างออกจากห้อง
 พระจันทร์ส่องแสงจรัสประกายสร
 พระพายพัดบอบผาพาจร
 รวยรินรสร่อนระรินไป
 ครั้นถึงเรือนที่ศรีมาลาอยู่
 แอบนั่งเฝ้าดูด้วยสงสัย
 หลังนี้ดอกกระมังยื่นชิ่งใจ
 แสงไฟแวบวามตามตะเกียง
 คิดพลางทางร้ายมนต์สกด
 หลับหมดเงียบดี ไม่มีเสียง
 สเดาะกลอนตอนหลุดแล้วมองเมียง
 เล็งเข้าในห้องย่องเดินมา
 อัจกลับตามวางกระจ่างแสง
 เจ้าตกแต่งเครื่องเรือนไว้หนักหนา
 เครื่องแบ่งจัดตั้งไว้หลังมา
 ชั้นล่างหน้าพานรองของผู้ดี
 เครื่องนากเครื่องทองสองสำรับ

เรียงลำดับวางไว้เป็นที่
 โดษฝังแบ่งรำนามันคน
 ไต่หวัดเรียงไว้เคียงกัน
 ไต่กพานทับมัดจัดซ้อนซ้อน
 หึงผ้าผ่อนพับเรียบทุกสิ่งสรรพ
 เครื่องไหว้พระนั้นจัดอัญเชิญให้
 คันด่องแคะงาเป็นหน้าพรหม
 กระจกใหญ่ใส่ตั้งหิ้งไม้สอย
 อุบะห้อยรันรอยดูสวยสม
 สอาดสอาดลานตานานิยม
 พลังชมม่านกางข้างที่นอน
 พนใหม่ใส่ทองเป็นลายปัก
 นำรักรูปรางบางฉอัน
 ปักกระเด็นเป็นไขใจอวเรศ
 ทูรนร้อนรักกันซุขุขบา
 เอาไฟเผาเข้ารักพระน้องนาง
 โอบอุ้มใส่ราชรถ

ระเด่นแก่งแปลงเป็นจรรกา
 บั๊กเป็นบุษบาเจ้าจามลย์
 พระรบเร้งชักรถถึงกร
 เข้าสู่ตามฉกรมย์ขวัญ
 สองกษัตริย์เซยชมสมสู่กัน
 พอรุ่งแสงสุริยันก็จากนาง
 เข้ามาเมืองจะเปลื้องความสงสัย
 สักพิเลียงไว้ มิให้ห่าง
 ผลกรรมจำจากจะพร่ากร้าง
 เผลอญข้างนางนี้ก็นิยมไป
 ออกทรงรถชมพรรณบุบผา
 บั๊กปะตาระกาหลาอันเป็นใหญ่
 ให้ลมเพ็ชรหึ่งลั่นสนั่นไพร
 พัดพาอรรหัยไปทิ้งรถ
 ครั้นไกลไปตกลงกลางน้ำ
 บุษบายิ่งแสนโศกกำสรด
 คิดถึงพระองค์ผู้ทรงยศ

นางระทระทวยแทบทำลายชนม์
 บั๊กเป็นระเด่นเทียวตามหา
 คั่นคว่ำจอบแห่ต่งทุกแห่งหน
 พระวงศาแยกย้ายหลายตำบล
 แปลงตนเป็นบันจู่เหรีจไฟร
 ฉลาดนักบั๊กงามน้ออัยญา
 ช่างฟัดครอเรื่องพีหาผิดไม้
 อ้นองค์บุษบายาใจ
 พิเคราะห์ไปเหมือนเจ้าศรีมาลา
 อ้นอกของระเด่นมนตรี
 เหมือนอกพันทโหยหา
 คล้ายระเด่นกับพระนุชบุษบา
 แต่ไม่มีจรกาจึงผิดกัน
 ถ้าใครเป็นจรกาเข้ามาแกล้ง
 พีไม่แปลงอย่างเช่นระเด่นนั้น
 จะเอาดาบประเคนเน้นหัวมัน
 แล้วสรวลสัต์ฟันแปรแลงข้าเลื่อง

เติงจันคันทงจุมกสิงห์
 ฉลุฉายพรายพรังพร้อมทงเครื่อง
 แลวีจิตรบัตทองครองเรือ
 มุ่งเหลืองแพรดอกกระเด็นลอย
 หนาระบายลายทักสลับสี่
 ข้างมุ่งมีเส้าหางมาห้อย
 เบ็ดมุ่งก้อยมอมเห็นน้องน้อย
 เจ้าหลับผอบเพ่งพิศจิตต์ทอยน
 พักตร์พรมเหมือนข้มหยุดทั้งหลับ
 ประทีปจับหน้านวลชวนสมาน
 เจ้านิทรามารยาทไม่มีปาน
 ยิ่งคิดก็ยิ่งชวนสวาทเดือน
 ค่อยประคองล่องจูบเจ้าทั้งหลับ
 หอมกระไรใจรับขยับเขยอน
 พอดต้องเต้าตัวสั่นให้พันเพื่อน
 ค่อยลุ่มเลื่อนโลมเล่าละลานใจ
 จับแล้ววางเล่าเล่ากลัดกลุ้ม

ด้วยรุ่นหนุ่มรู้สาวหาเคอไม่
 จะปลุกนางกลัวร้องย่องห่างไป
 กลายเวทแล้วก็ ไอ่ห้ำน้ำเนียง ฯ
 ครานันสรวิมาลาณวี
 รู้สึกสมประคได้ยินเสียง
 ลมตาเห็นชายอยู่ปลายเตียง
 เจ้ามองเมียงจำได้ว่าพลาขงาม
 นางสำคัญในจิตคิดคว่าฝัน
 ไม่หวาดหวั่นข่มแล้วก็ทักถาม
 น้อย่างไรใจกล้าเข้ามาตาม
 จะเกิดความงามหน้าพากันอาย
 เจ้าพลาขได้ฟังเขานั่งอึ
 นางรู้ว่าคนจริงมึงขวัญหาย
 ตกใจเพียงจะคืนสิ้นใจตาย
 ร้องว้ายแล้วก็ซบสลับไป ฯ
 อีเมย์รับหลับอยู่ที่เฉลียง
 ได้ยินเสียงนายร้องก็จำได้

ลุกขึ้นด้วยตระหนกตกใจ
 เข้าห้องในมองเมียงถึงเตียงปล้น
 เห็นเจ้าหนุ่มอุ้มนางวางบนคัท
 รู้จักว่าเจ้าพลายที่หมายมั่น
 ก็แจ้งใจในเหตุปัจจุบัน
 มาลวขันธ์นำส่งให้เจ้าพลาย
 พอเอาผ้าชุบน้ำลูบหน้า
 ลูบไล้ไปมากกว่าจะหาย
 แล้วปลอบโยนตามใจให้สบาย
 ถ้าชื่นใจแล้วจะตายในพริบตา
 ว่าแล้วมีตห้องย่องกลับไป
 อเม็ยยิ้มละไมอยู่ในหน้า
 คอยดูผู้คนจะไปมา
 ด้วยสังสารศรีมาตาฉบับพลายงาม ฯ
 จะกล่าวถึงท่านพระพิจิตร
 หลับสนิทเสียดูกตกใจหวาม
 จะเกิดเหตุอะไรไม่รู้ความ

จังร้องถามอ้แม่เฮี้ยเป็นไร
 กว้าว ๆ เหมือนเสียงศรีมาลา
 มั่งลมตาขึ้นฟังมั่งฤาไม
 อ้แม่เฮี้ยตอบไปทันใด
 นายท่านเรียกฉันไปให้บ้คยง
 บ้คมาบ้ตไป ไม่ทันดู
 จังจกมันอยู่ที่ในอึ้ง
 ฉันทบ้คมันพลัดลงจากมั่ง
 ถูกพุงเธอจิงร้องออกกองเรอน
 พระพิจิตรว่าคู่อมญถ้อย
 สักหน้อยอ่อนจะเลยเป็นกลากเกลอน
 บุษบว่าฉันทก็ได้เดือน
 มันเชื่อนไม้ดูแลแต่กลางวัน
 ฝ่ายว่าชนแพนพ้ออยู่หอนั่ง
 สดุงฟันตนฟังใจหวนหวน
 ออพลาขหายแล้วไม่เคลว้กัน
 อ้ายชเค่าคงถลันไปเข้ามั่ง

อ้ายตลกแจ่มกรรมมาทำเชย
 พรุ่งนี้ที่เห็นจะเกิดยุ่ง
 แต่ตรีรอรองแกไขสนใส่หู
 คินขังรุ่งไม่ระงับหลับนอน ฯ

จะกล่าวถึงนารีศรีมาลา
 ค่อยฟื้นคืนมายังเหนื่อยอ่อน
 ได้สติลืมตาด้วยอาวรณ์
 เห็นเจ้าพลายกอดซ้อนไว้ทั้งตัว
 มีอหังกูบน้ำชะโลมหน้า
 นางประหม่าขนพองสยองหัว
 ใจตื่นหวามหวมด้วยความกลัว
 ยังมีนมัมิรู้ที่จะหนีไป
 จึงค่อยเคลื่อนไหวเลื่อนตัวลงจากตัก
 ลอายนกนิ่งนอนถอนใจใหญ่
 กอຍกระตึกพลิกตัวเข้เข้างใน
 เจ้าแกล้งหันหลังให้ไม่แลดู ฯ
 ครานนพลายงามทรมาสวาท

ยังไม่อาจถามทุกเป็นสักครู่
 ด้วยอาการอย่างไรยังไม่รู้
 เห็นนอนอยู่ดิ้นดิ้นค่อยมีใจ
 จึงหยิบพัดหางปลามารินเพย
 นื่องเข้านอนเกิดจะพัดให้
 เมื่อตะกัฟวิตกมีกระไร
 ถ้าบรรลัยฟชายจะตายตาม
 ฟันบนบงเหวดคางมีช่วย
 จึงรอดด้วยเทพโหมมิได้ห้าม
 มันเ็นคุณโถมฉายกับพลาขางาม
 เพราะเห็นความรักพม้ต่อน้อง
 มันเลพบสบตาม่อมมาถึง
 ฟเหมือนหนึ่งกับปลามาติดข้อง
 ก็ร้อนรักริงคิ่งปอง
 ถ้าเจ้าไม่ปรองคองก็ทำตาย
 เหลือที่พจะโคกโรครักร้าง
 ช่วยรักษาพม้างพอห่างหาย

เชิญเจ้าเดินหน้ามาหาพี่ชาย
 พุดกิปรายพอให้ พี่มีน้ำใจ ฯ
 กรานนั้นนวลนางศรีมาลา
 ใต้ฟังวาจาขึงรักใคร่
 แต่หากมารยาแกล้งว่าไป
 น้อยากรู้ว่าใครให้เข้ามา
 เป็นผู้ดีช่างไม่มีอชฌาสัย
 ไม่เกรงใจพ่อแม่แต่สักหน้า
 รู้จักกันก็ ไม่ทันล่วงเวลา
 จะมาฆ่าแท้แท้แก้วรัก
 รักจริงนึ่งไขมิ ไปขอ
 บอกแม่พ่อเป็นผู้ใหญ่ให้ประจักษ์
 ล่วงเกินแล้วมาเชิญให้ท่ายัก
 นี้จะให้ใครสมัครไปทักทาย ฯ
 อนิจจาแก้วตาช่างว่าได้
 ไม่เห็นใจหรือว่ารักสมัครหมาย
 พักล้ำมาถึงตัวไม่กลัวตาย

ก็เพราะรักโฉมฉายกว่าชีวิต
 ถ้าสามารถอาจขอต่อพ่อแม่
 แน่แล้วก็จะขอต่อพระพิจิตร
 ท่วงทีก็จะสมอารมณ์คิด
 ท่านเป็นมิตรกับบิดามาช้านาน
 เมื่อนั่งกินข้าวเย็นเห็นญาเปล้า
 ท่านหยอกเย้าพ้ออย่างว่าลูกหลาน
 แต่สุดคิดเพราะติดราชการ
 จะต้องคุมพวกทหารไปพรุ่งนี้
 ถ้าร้างรักหักใจไปจากเจ้า
 ทุกคำเข้าจะระทมดังกรมผี
 กองบรรล้นไม้ทันทเป็นไมตรี
 ไซ้ว่าพ้องจิตต์จะคิดร้าย
 เพราะขัดขวางอย่างอื่นไม่คิดเห็น
 จำเป็นจึงเข้ามาหาโฉมฉาย
 ถ้าเจ้าไม่ปราณีพยอมตาย
 ขอฝากกายไว้ ในห้องของน้องรัก ฯ

ศรีมาลาพิงความพลางงามว่า
 นางศรีครุฑราหุสัจจริงประจักษ์
 นึกถึงตัวกลัวอาบยั้งร้ายนัก
 เหมือนชนชกชายไว้ ที่ในเรือน
 ถึงเพียงนี้แล้วที่ ไหนจะไปจาก
 ยากที่จะผัดวันประกันเดือน
 หวังใจนางความรักก็ตักเตือน
 จึงลุกเบือนหน้าก่อนเจ้าพลางงาม
 อ้อชาวกรุงศรีเขนนเจี้ยว
 ฉลาดเฉลียวฉลนลนเป็นคมหนาม
 จะว่าไรแก้ไขได้ทุกความ
 มีน้ำหญิงวิ่งตามกันปรอปรอ
 ว่ามาบังพิชิตรติดีผู้หญิง
 ครั้นติดทัพกลับนั่งไม่สู้ขอ
 ไปทัพก็ไม่ไปไกลทรอ
 จนแม่พ่อหลับไหลเข้าในเรือน
 ไม่ยอมกลัวว่าจะบรรลัย

ชาวบ้านนอกที่ ไหนใครจะเหมือน
 ถ้าหญิงใดใจเบาให้เจ้าเชื่อน
 ไม่ถึงเดือนก็จะทิ้งวิ่งไปทัพ
 ปด้อยนางร้างเปล่าอยู่ข้างนี้
 ต่อให้คองร้อยปี ไม่มีกลับ
 ให้เสียตัวชั่วชาระยำยับ
 เพราะสับปลับหลง สับที่เล่ห์ชาวกรุง
 ฉันขอบคุณที่อุตส่าห์รักษาไว้
 ไปเสียเถิดพ่อไปจะไกลรุ่ง
 ถ้าพ่อแม่วุ ความจะตามนุง
 คงโกรชย่งไม่ให้ตั้งใจบอง ฯ
 น้องเอ๋ยที่จะไปอย่าได้คิด
 สันชีวิตก็จะตายอยู่ในห้อง
 พี่ไม่ถ่วงหลอกดอกนะน้อง
 จะครอบครองเป็นคู่อยู่จนตาย
 ปราณพี่เถิดเจ้าอย่าเฝ้าคอ
 ถูกถ้อนแล้วเช่นนี้ ไม่หน่นหน้า

ว่าพลวงอิงแอบแนบกาย
 เจ้าพลายจับต้องจะลงใจ
 ศรีมาลาบ้องบัดสบัดเบี่ยง
 เขาว่าแล้วยังเมียงเข้ามาใกล้
 สัญญาว่าแต่ปากยากอะไร
 อย่าคว่นไค่นะจงยังซังใจคิด
 ถ้าจริงใจก็ให้ความสัตย์ก่อน
 ให้แน่อนภายหน้าว่าสุจริต
 เชื่อได้จึงจะปลงลงเป็นมิตร
 ถ้าเบือนบิตอย่าสำรวยให้ บัวยการ ฯ
 จริงจริงกระนั้นฤน้องแก้ว
 มันก็แล้วมิให้น้องต้องว่าชาน
 พะจะให้ความสัตย์ปฏิญาณ
 ขอบันดาลเทวดาจงมาฟัง
 ถาพันทงขวางร้างหย่า
 ไม่เลียงเจ้าศรีมาลาไปวันหลัง
 ขอให้ มื้ออันเป็นเห็นจริงจ้ง

ลงนรกตกกระทงถึงโลกกันต์
 พี่ให้สัตย์ปฏิญาณอย่างนั้นแล้ว
 น้องแกวยังสงสัยฤาไรนั้น
 เชิญเจ้าช่วยรับรักพี่หนักครัน
 จะหวาดหวั่นต่อไป ไม่ต้องการ ฯ
 เหม้แล้ววาพินรักน้อง
 คงปรองคองร่วมรักสมักรสमान
 แต่วายังเป็นไขให้สันทาน
 ขอผิดพอนานนานจะตามใจ
 เจ้าพลาดรู้ใจไขมารยา-
 ไม่รอส้ากอดรัดกระหวัดไขว่
 ประจงจูบลอบลอบในสไบ
 นางปลักไสอยู่จนพัวกับที่นอน
 ทั้งหนุ่มสาวคราวแรกภิรมย์รัก
 ไม่ประจักษ์เสน่หามาแต่ก่อน
 กำเริบรักเหลือทนทรนร้อน
 พอร่วมหมอนก็เห็นเป็นอัครรย์

เหมือนหนึ่งพวยกล้ำมาเป็นคลื่น
 กรนกรนพารองกองสั่น
 พอฟ้าแลบแปลบเปรียงลงทันควัน
 สะเทือนถันดินฟ้าจลาจล
 โลกธาตุหวาดไหวได้สักครู่
 กษัตริย์เสียดนองดองฝน
 ชุ่มโชกแหล่งหล้าสุชาติ
 ทิ้งสองคนรสรักประจักษ์ใจ ฯ
 ครานั้นนวลนางศรีมาลา
 เสนหาจับจิตต์พิสมัย
 แอบผัวเคียงข้างไม้ห่างไกล
 เอาสไบซัดเนื้อที่เหอนอง
 พัดพลางถามผัวกลัวอดโรย
 หิวโหยฤๅจะหาของ
 เจ้าปลายสรวมสอดกอดประคอง
 ได้แนบนิ่งแนอนนุ่มพ้อมพิพม์
 กินอยู่ไม่ต้องกล่าวทั้งก้าวหวาน

ชั้นสวรรค์เห็นวิมานอยู่หวิบหวิบ
 ต่างพริ้งกลิ้งเกล้าเฝ้ากระฉิบ
 จวบจับกันจนม้วยผอยหลับไป
 จวนอรุณเรือผ่านภาแห้ว
 ไก่แก้วขันเร่งป้อจุมย์
 ศรีมาลาตื่นก่อนนอนฤทัย
 ด้วยจำใจจะต้องพรากจากตัวนั้น
 นางล้างหน้าทาแป้งแล้วหัวหัว
 ค่อยขยับจับตัวผิวปลุกสับ
 ตื่นเถิดจวนจะแจ้งแสงสว่างวัน
 อยู่ด้วยกันเข้าไปจะได้บาย
 เจ้าพลายตนพันตัวมัวแต่จุ่ม
 โลมลูบอยู่มีใครระต้นผาย
 จะเห็นห่างนางไปให้เสียตาย
 พังควายลุกมาล้างหน้าพลัน
 ศรีมาลาพาไปที่เครื่องแป้ง
 ตกตั่งแป้งแป้งรำเกดอกไม้กลิ่น

เจื่อน้ำอบปรุงประทีนกลิ่นจันทน์
 นางจัดสรรให้ผิวแต่งตัวไป
 เจ้าพลายประเบียงแต่งตัวแล้ว
 จะคลาดแคล้วก็สท่อนถอนใจใหญ่
 นั่งลงอุ้มนางวางตักไว้
 ยังอาลัยนั่งอนาถไม่อาจจร ฯ
 ครานั้นนวลนางศรีมาลา
 เจ้าโศกาสอีกส่อนอ่อน
 นึกได้เหลียวหันม่าวาวอน
 คิดก่อนนะจะไปไกลจากน้อง
 เรื่องของเราผู้ใหญ่ไม่รู้อะไร
 ต้องคิดอ่านลากหนามไว้จุกช่อง
 พ่อไปเพื่อใครจะขอร้อง
 อย่าให้ต้องจับขังคำบิดา
 ถึงน้องจะยากเข็ญเป็นอย่างไร
 ก็คงจะเอาใจไว้รอท่า
 เสรีจลาจลที่พร้อมกลับมา

ย่นเขื่อนซ้ำให้ม้วยด้วยตรอมใจ
 พลายงามความอาลัยใจละห้อย
 ฟังเมียไม่กล้าหันหน้าตาได้
 ฟันเหลือที่จะหวังใย
 พี่จะไปบอกพ่อให้ขออน้อง
 ถึงกระไรให้ขอพ่อไต่มน
 บ้องกันมิให้ใครเกี่ยวข้อง
 ถ้าหากว่าบิดาไม่ปรองดอง
 ถึงจะต้องฟันคอมิขอไป
 อย่าวิตกหมกไหม้เลยน้องแก้ว
 ไปแล้วพี่หาลมปลื้มจิตต์ไม่
 เข้างจำคำสัจย์ของพี่ไว้
 เสรีจศึกเมื่อไรจะรับมา
 อयर้องให้ไปน้กจงฟังพี่
 พรุ่งนี้ใครเห็นจะผิตงหน้า
 ว่าพลางทางช่วยเซ็ดหน้าตา
 แล้วชุบชายบ้วยขวาจะคำจร

ศรีมาลาอาศัยใจจะขาด
 เขามีอาจดูหน้าตั้งแต่ก่อน
 ก็ผละผิวตัวเจ้าเขาก่อน
 ลงแอบหมอนซ่อนหน้าโศภาลัย ฯ

ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายงาม
 แลตามเม็ชขวัญให้หวนไหว
 รามรามจะใคร่ตามกลับแก้ไป
 แต่จันใจจะสว่างกระจ่างฟ้า
 หักใจเดีรอกมานอกห้อง
 ค่อยค่อยข้อมึงเงาเจ้าริมฝา
 ถึงหอนั่งตั้งใจจะไสยา
 เห็นบิดาต้นอยู่ที่ตกใจ ฯ

ครานั้นขุนแผนแสนศัลดา
 เห็นพลายงามถามว่ามาแต่ไหน
 เจ้าพลายทักเฉยเอ๋ยตอบไป,
 ฉันทปวดท้องลงบรรไดไปที่เว็จ
 ขุนแผนว่าเว็จไหนในเมืองนุ

ถัดก็มีเครื่องแป้งแต่งไว้เสร็จ
 หน้าตาหาเบ่งเป็นเม็ดเม็ด
 คุรุเช่นเห็นเทจอย่าหลอกดวง
 มาอยู่บ้านพระพิจิตรผู้บิดา
 พระคุณท่านมีมาเป็นใหญ่หลวง
 เองนี้จวงจาบละลาบละลวง
 บังอาจล่วงดูท่านผู้มิ่งคุณ
 หากว่าคิดนึกหนึ่งด้วยการทัพ
 หาไม่ก็จะขับตงไต่ถุ่น
 ไม่ถูกหวายลายพร้อยก็เป็นบุญ
 ทำวันแล้วจะว่าประการใด ฯ

กรานนพลาวยวมหรามสวาท
 ฟังพ่อบรักษาหาเถียงไม่
 คิดไปได้ที่ก็ตั้งใจ
 กราบไหว้ว่าลูกนผู้ผิดจริง
 ด้วยความรักอีกอ่อนเหลือกำลัง
 ราวจะคลั่งจะไต่ไปทุกสิ่ง

ไม่รู้ที่จะสลัดตัดทิ้ง
 ถาখনั่งไปสักนึกว่าตาย
 จะพองบุญคุณเพื่อช่วยขอสู้
 ก็ว่าจะไม่อยู่เมื่อตอนบ้าย
 กิดไปไม่ตลอดจะวอดวาย
 จึงบั้นบ้ายเข้าห้องห้องศรีมาลา
 อ่อนก็เป็นมิตรจิตต์ไม่คิดแทง
 คุณเพื่อให้เห็นแบ่งที่ประหน้า
 ลูกได้ให้คำมั่นเป็นสัญญา
 ว่าจะบอกบิดาให้ขอร้อง
 ถึงกระไรก็ตามพอกันเท็จ
 การเบียดเสียดไว้ว่าเมื่อขาดอง
 คุณพ่อโปรดด้วยช่วยปรองดอง
 จะได้คล่องอกใจไปราวี่ ฯ

ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
 นิ่งคิดใคร่ครวญดูถ่วงถ่วง
 การทั้งปวงล่วงเลยถึงเพียงนี้

จะทิ้งไปไม่ดีเป็นเนรคุณ
 อองามก็หลงจนงงววย
 ไม่ช่วยไปข้างหน้าจะว่าวุ่น
 ตกกระไดพลอยโผนโจนเอาบุญ
 ทำเป็นหุ่นหันไทรธเจ้าปลายงาม
 อ้ายลูกนอกพ่อถือความร้อน
 เมื่อแต่ก่อนทำไมไม่ไต่ถาม
 เอาแต่ใจหนุ่มตะกรุมตะกราม
 เกิดความแค้นมาง้อพ่อทำไม
 ถ้าไม่รักพระพิจิตรผู้บิดา
 กุหาพิภปรารถนาพุดจาไม
 ลูกของท่านท่านรักตั้งดวงใจ
 มึงทำให้เสียตัวเหมือนชั่วช้า
 ก็จะต้องแก้ไขเสียให้หาย
 อย่าให้ท่านอับอายขายหน้า
 ถ้าวินหน้าทั้งขวางนางศรีมาลา
 กุมีฆ่าอำเภอนับว่าเป็นชาย

เจ้าพลายคีใจกราบไหว้พ่อ
 ขอนนมใหม่ทีเส็ดหาย
 ว่าพตางอันหนาทองสองนัย
 แล้วเข็องกรายของกมาอยู่หน้าเรือน ฯ
 จะกล่าวถึงนวดนางศรีมาลา
 เจ้าโศกาอาลัยใครจะเหมือน
 กอดก้มอนถอนใจให้พันเพื่อน
 นอนเรือนอยู่จนเช้าเจ้าไม่ลุก
 ฝ่ายอ้อมยเห็นนายยังหายเจ็บ
 ค่อยย่องกรียบใกล้เข้าไปปลุก
 เห็นนายเฉยเลยทำเหมือนเป็นทูลง
 ดงนั่งปักแกล้งสท่อนแล้วถอนใจ
 อนิจาขัดสนช่างจนยาก
 แต่จะหาใส่ปากมิใครได้
 ยังซ้ำฝันเห็นให้เป็นไป
 ว่าเทพไทเธอมาเมื่อกันน
 กลับไปเมื่อใกล้จะสว่าง

ไปกลางทางเธออยากหมากบุหรี
 เบยหอยแต่สักกร้อยก็ไม่มี
 จะเอาที่ไหนไปให้เทวดา
 นายคนจะต้องขึ้นค่าตัวใช้
 ด้วยสงสารเทพไทเป็นนักรักษา
 นำเอ็นดูเธอสู้เหาะลงมา
 ถ้านายไม่เมตตาจะเสียใจ ฯ

ศรีมาลาไม่อินังกำลังเฉย
 ฟังอ้อมยิ้มแก้มันไม่กลั่นได้
 ลูกขึ้นต่อยหัวตัวจัญไร
 ไม่มีเลือกเสือกไปเที่ยวล่องรู
 มึงอย่าพูดมากปากสำรวย
 มานั่งช่วยกันทำเสียดักครู่
 ว่าพลางเจียนหมากแล้วจับพลู
 บุหรีมีในตู้เอาแก้มัด
 เข็บกระตงประจงเจียนฝาชี
 ใส่หมากพลูบุหรีที่นางจัด

ทั้งของกินระหว่างทางอัคคัต
 ไล่ขวดอัดผูกผ้าตราประทับ
 จัดเสร็จซ่อนใส่ในตะกร้า
 แล้วเอาผ้าซ่อนเข้าเป็นลำดับ
 เองเอาไปให้คือแม่ขรับ
 ของกำนับเทวลาที่หาหมิง. ๑

จะกล่าวถึงพระพิจิตรมุนบา
 สังกษคนจนเวลาสักโมงครึ่ง
 เบิกเสบียงเลี้ยงกันเองคนึง
 ครั้นเสร็จจึงออกมาหาสองนาย
 พอนั่งลงมุนขาก็เรียกไป
 ศรีมาตาเป็นไรไปไหนหาย
 พ่อแผนจะไปแต่ในงาย
 สายแล้วสำหรับไมยกมา
 อีเมียบอกไปใจคอหาย
 ผงเข้าตานายเมื่อล้างหน้า
 ยังปวดเสิบเต็มทีเห็นขตา

บขบว่ามึงเป็นแต่เล่นลิ้น
 หึงนายมานั่งตงสำออย
 สักหน่อยตาค่อนจะบวมปลิ้น
 ซลคือมอญหน้าเฝ้าเห็นแกกทิน
 น้ไขมันไม่เอาไปให้หย้อคตา ฯ

เจ้าพลายงามได้ฟังนั่งนงกั้น

อีคนสำคัญมันหนักหนา
 คงรู้เห็นเป็นใจกับศรีมาลา
 หนักหนาได้แล้วเมื่อคนน
 ที่เข้าไปช่วยเหลือเมื่อนางแก่
 แล้วช่วยปดพ่อแม่ออกกัณฑ์
 นิ่งนี้ลครีกรองเห็นของดี
 ได้ที่บอกขบขบพลัน
 คุณแม่แกผงเข้าตาชา
 ถาลมตาในนาคขยัน
 กระตูกหนังกตาช่วยไปด้วยกัน
 ทำอย่างนั้นจะหายระคายตา ฯ

บุษบาได้ฟังนั่งหัวร่อ
 พ่อคุณเอารัดหนักหนา
 อีแม่มีงจำเอาตำรา
 ไปบอกศรีมาลาเหมือนพ่อพลาย
 แล้วหันหน้ามาพูดกับขุนแผน
 แม่เ็นแค้นตัวเองมีรู่หาย
 มีลูกก็ ไม่เห็นเป็นลูกชาย
 ยิ่งเสียดายอยากได้ไว้สักคน
 ครานั้นขุนแผนแสนศักดา
 เห็นสบทำต่ออบต้อนุสนธิ์
 ลูกได้ฟังฟังเท่าเมื่อคราวจน
 มีพระคุณเป็นพนคณา
 แต่ตรีตรองจะสนองพระคุณตอบ
 คิตครอบคอบเป็นหนักหนา
 ยังไม่เห็นสิ่งใดในบุญญา
 จนชนมาถึงพิจิตรบุรี
 มาถึงธำรงแต่เข็นวาน

เห็นการสมควรเป็นถ้อย
 คุณพ่อแม่ลูกชายนั้นไม่มี
 อองามนั้นลูกจะยกให้ช่วงใจ
 ให้แทนคุณต่างตัวทั้งพ่อแม่
 แล้วแต่จะตัดหาว่าไม่
 คุณพ่อจะเห็นเป็นอย่างไร
 ใจเด็กก็สมัครรักผ้าท้าว ฯ

ครานั้นพระพิจิตรบิดา

ฟังว่าเต็มใจให้ลูกสาว
 ยมแล้วตอบความตามเรื่องราว
 ไม่ต้องกล่าวอุปมัยไปเป็นเพลง
 เจ้าว่าข้าก็เห็นว่ามิตร
 ที่จริงจิตต์คิดคู่ก็เหมาะเหมง
 แต่เป็นชาวบ้านนอกยังออกเกรง
 ลูกข้าเองมันไม่สู้อะไร
 เป็นแต่คนซอซอไม่คอง
 จะเอางั่งชาวตรงนั้นไม่ได้

ฉวยวันหน้าถ้าลูกไม่ถูกใจ
 เจ้าจะทำฉันใดอย่าให้อาย. ๑

จนแผ่นดินบ้นอบตอบพระพิจิตร
 ขอนั้นลูกก็คิดเป็นเหลือหลาย
 เอาทานมาคดทานบนนอพอถาย
 หายวิตกแล้วลูกจึงพูดจา
 อันเช่นศรีมาดานารี
 ถึงที่ในกรุงศรีสุคหา
 ทั้งรูปร่างท่วงทีกริยา
 พอลูกมาเห็นลูกก็ถูกใจ
 ถึงอองามจะเป็นเจ้าพระยา
 แหกไปใครมาก็รับได้
 ทั้งตัวลูกก็อยู่จะคู่ไป
 คงมิให้อับอายขายผ้าเท่า ๑
 พระพิจิตรจึงว่าถ้ากระนั้น
 พอเชอกันวางใจที่ในเจ้า
 แต่ขุบมาจะว่าข้าใจเบา

ลูกของเขาเจ้าถามบ้างเป็นไร ๆ
 บุษบาได้ฟังนั่งอมยิ้ม
 ใจสมัครรักป้าจะไม่บอกให้
 แต่คิดคิดก็ตะขิดตะขวงใจ
 เป็นผู้ใหญ่ผู้ที่จะดูแลตน
 จึงว่าลูกข้าก็คนเดียว
 ขับเคี้ยวมาแต่บ่อยคอยหวังแทน
 ขอไปแม่จะได้ที่ไหนแทน
 พ่อแผนก็จำเพาะมาเอาจะง
 เพราะรักเจ้าล้วนเหลือเหมือนเนื้อไข
 ไม่ขัดใจจำตามความประสงค์
 แต่ทว่าข้าจะบอกออกตรงตรง
 ยังนึกสงสัยบ้างทางเจ้าพลาย
 มีธุระทางไกลไปเมืองลาว
 สาวสาวทางนั้นมันมากหลาย
 ถ้ากระไรไปถูกถูกเจ้านาย
 ที่พูดกันมันจะกลายเป็นเหลวเลขะ

จะทำให้เสียหายฝ่ายผู้ใหญ่
 เกิดระกำเข้าใจกันไปเถอะ
 เขาจะว่าข้านเป็นคนเคอะ
 ช่างงมเซอะไม่รู้ จะดูชาย
 ที่ว่าไม่มีจะตัดรอน
 รักเจ้ามาแต่ก่อนนั้นเหลือหลาย
 จะควักแก้วตาไปให้เจ้าพลาย
 ก็เบี่ยงย้ายอย่างไรให้มันคง ฯ
 ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายงาม
 คิดแล้วกล่าวความตามประสงค์
 ถ้าหากท่านผู้ใหญ่ได้ตกลง
 ที่ตรงดั้นนั้นอย่าได้แคลง
 ถึงจะไปนอกฟ้าป่าหิมพานต์
 อันที่การนอกใจอย่าได้แนง
 แม้จะให้สัญญาปิดตราแดง
 จะขัดแกงใดให้ในสัญญา
 ถึงเด็กอยู่รู้พระคุณแต่หนหลัง

พ่อแม่เล่าให้ฟังเป็นหนักหนา
 จะขอเป็นเกือกทองรองบาท
 คุณแม่พ่อขออย่าได้ปรารมภ์
 ขุนแผนพ่อพูดต่อเจ้าพลายงาม
 ความที่มันสัญญาว่าจะสม
 เห็นจะไม่โกหกปลอม
 แต่นานนมหนักไปก็ไม่ได้
 ลุกคิดว่าถ้ามั่นต่อกันไว้
 ถึงห่างไกลก็พะวงตรงที่
 เหมือนตัวไป ใจอย่าช่วยคุ้ม
 อย่างนี้เป็นทำนองที่ข้องกัน
 วันนั้นก็ประเสริฐเลิศคดี
 จงปราณรับรองซึ่งของมัน
 แล้วจึงทำเหย้าเรือนหาเดือนวัน
 การเหล่านั้นฝากไว้ในเจ้าคุณ
 ด้วยจะต้องไปทัพรับอาสา
 การของลูกข้างหน้ายังว่าวัน

คุณพ่อแม่เบตคาได้การบุญ
 ให้อุ่นอกเช่นครึ่งแค้นหลังมา ฯ
 ครานั้นท่านพระพิจิตร
 ทั้งบูชาสมคิดที่หรรษา
 รัชทองมันไวมิได้ซ้ำ
 พระพิจิตรจึงว่าเป็นไรมี
 เจ้าคิดอ่านการศึกเอาเชิงใหม่
 ถ้าคล่องใจคงสำเร็จราวเดือนยี่
 ยังจะต้องคุมทัพกลับธานี
 ก็เดือนสี่แลประมาณการวิวาห์ ฯ
 ครันตกลงปลงใจให้ทันแล้ว
 ต่างคนพ้องแพ้วเป็นหนักหนา
 สำหรับพร้อมล้อมนั่งกินข้าวปลา
 สนทนาเบิกบานสำราญใจ
 เลียงคู่กันสำเร็จเสร็จสรรพ
 พ่อลูกลาคลับหาข่าวไม
 พระพิจิตรมาส่งลงบันได

ออกจากจวนไปยังวัดจันทร์ ฯ
 ฝ่ายอี่แม่ยัดกทางอยู่ห่างบ้าน
 พอขุนแผนเดินผ่านพื้นที่นั้น
 กระแอมไอให้เสียงเป็นสำคัญ
 เจ้าพลายหันมาคุกรู้ที่
 จึงหลักเข้าข้างทางหว่างต้นไม้
 ถามว่ามาทำไมจนถึงนี้
 อี่แม่ยอกว่าตะกร้าน
 มีของดีจะขายพ่อพลายงาม
 เจ้าพลายยิ้มแล้วว่าข้าอยากได้
 จะถูกแพงเท่าไรไม่ต้องถาม
 รับตะกร้ามาให้ ไพร่แบกตาม
 เอาเงินสามตำลึงส่งให้อี่แม่ย
 แล้วค่อยงุบงิบกระซิบสั่ง
 กลับหลังเข้าเรือนอย่างเชื่อนเฉย
 ถ้านายยังร้องไห้ไม่เสบข
 เจ้าคนเคขปญิบคือขุ้อตรา

ปล่อยโยนนางไว้อ่าให้เศร้า
ตัวเจ้าจงพิทักษ์รักษา
ให้เป็นสุขค่าเจ้าจนเรามา
เงินตราข้าจะเติมเพิ่มรางวัล
ว่าแล้วเท่านั้นก็ผันผาย
เจ้าพลายปรีดีเปรมเกษมสันต์
รับตามขีตามาวัดจันทร์
แล้วช่วยกันจัดพหลพลโยธิน ๑

125

โคลงถวายพระพร

โคลง ถวายพระพร สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ในวโรกาสที่ พ.ศ. 2462 ส่งไปพร้อมกันด้วยรูปไข่สีชอคโกแลต

ฝากศัลยกรรมรูปไข่ด้วย	ทูลถวาย
เฉกเช่นไข่วัญหามาย	อรรถช
นิพนธ์พจน์แทนบาย	ศรีปาก ชามแฮ
สมโภชวันเฉลิมนี้	เพิ่มพร้อมพรถวายฯ
สมเด็จพระพี่เจ้า	จอมสยาม
จงโปรดปราศพยาธิความ	ชุ่มใจ
เสวยสุขสวัสดิ์ดำรงาม	วรรณผ่อง เพ็ญเทอญ
เจริญพละพระชนม์ให้	ร่วมร้อยปีประมาณ

ฉันทถวายพระพรสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ในวโรกาสที่ พ.ศ. 2468 ส่งถวายจากบ้านแข็ง.

สถิตสถานบ้านแจ้งแหล่งตำบล จวบกันยายน
สิบสี่ประสพครบคณิ

เฉลิมชนม์พระเชษฐภคินี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
ศรีวรินทิศาสิรินทรสมร

อยู่ไกลใครจะถวายพร จึงเพียรเขียนกลอน
จำहुลถวายอย่างต่างคน

ลูกหลานหวานเครือหลายคน ก็บอกยุบล
ให้กราบบาทมุลผลผสม

ร่วมใจปรีดาสารภิมย์ บอกรวมังคม
ถวายพรพิพัฒน์สวัสดิ์

ให้ทรงสุขเกษมเปรมปรีดี ทุกทิวาราตรี
อย่ารู้มีราสกลตาคลา

พ่อองพระฉวีพรรณราย คงเค็ช่นเค็ช่นฉาย
मतทินพชาติขาดสูญ

เจริญพละพระกำลังเพิ่มพูน สมบูรณ์บริบูรณ์
ทุกสิ่งทรงมาทปรารถนา.

โคลงไล่ฉลาก

คำอธิบาย ในสมัยพ.ศ. 2464 ซักเปียะที่ฝรั่ง
 ทำมาขายมีถรมี่โคลง หรือ สุภาษิตต่าง ๆ ไล่มาในท้อง
 ของนั้นด้วย ถึงวันประสูติของเสก้าพ่อ - ฝั่งทรงแก่ง
 โคลงนั้นแถมละไล่ในท้องฉลาก Lucky dip แรกแก่เพื่อน
 ผู้ญาติมิตร ที่มาเสด็จถวายพระพรในวันนั้น.

ในฉลากลักกัณฐ์	โดยนาม
เป็นเครื่องบำรุงความ	ครึกครื้น
โบน ตาม	ตัวเลข สฉลากแฮ
สำหรับชนของพน	แต่ถ้วนจับขัน ๆ

เพราะของใครห่อนได้	เห็นเอง
มอบธรรกับนายเสง	เท่านั้น
นายห้างเคยมฮัวเฮง	เขาจัด สรรแฮ
เคยเล่นเห็นสนกักรัน	ค้ำบนจึงถวาย

วังวรทศ ๒-๕1 มิถุนายน พ.ศ. 2464

นิราศนครวัด

คำอธิบาย กลอนบทกรงไว้หน้าเรื่อง “นิราศ
นครวัด” ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกในเวลาที่ใหม่ พ.ศ. 2468

กลอนนิราศนครวัด

(พิมพ์ พ.ศ. 2468)

๑ แต่ฟังเขาเล่าขานนานหนักหนา
พวกที่ ได้ไปเมืองเขมรมา
ว่าปราสาทศิลาชำมนัก
ล้วนใหญ่โตมโหฬารโบราณสร้าง
ฝีมือช่างขอมชำนาญการจำหลัก
ทำลวดลายหลายอย่างช่างเขื่องชก
เขาชอบชักชวนให้เราไปดู
แต่ยังติดกิจการพานิชตั้งข้อง
ก็จำต้องเฝ้าผ้าตัดหลายนับต่ออยู่
จนถึงบวชวัดนมของกู

จะไปสู่นครวัดในบัดนี้
 ฝ่ายธิดายาใจอยากไปบ้าง
 จะขัดขวางเธอไว้ก็ไร้ที่
 เทียวแห่งใดก็ไปด้วยทุกที
 จำปราณยอมให้ไปด้วยกัน
 จึงทูลลาพาสามทรมสวาท
 แรมนिरาสกรุงไกรมหิศวรรย
 แต่เดือนพฤศจิกายนเดือนธันวาคม
 ไปตัดคืนเที่ยวอยู่ลัมพูชา
 ฝรั่งเศสแสนดีอาร์เหลือ
 เขาเอื้อเฟื้อสารพัดช่วยจัดหา
 ไปถึงไหนก็เป็สุขทุกเวลา
 ช่างนี้ก็น่าขบใจกระไรเลย
 หวังเจ้านายฝ่ายกรุงกัมพูชา
 ก็ต้อนรับสู่หาไม่เพิกเฉย
 ได้พบคุณวิสาสะจนคุ้นเคย
 ใจก็เลยรักชอบด้วยขบใจ

เที่ยวสนุกทุกคิดถึงมิตรสหาย
 ทั้งหญิงชายอยู่หลังยังกรุงใหญ่
 ให้นึกอยากฝากของต้องดูดี
 แต่คิดไปก็ลำบากยกใช้น้อย
 จะหาซื้อสิ่งไรมาให้เล่า

ทุนของเรา ก็ไม่พอต้องทยอย
 คว้าเพื่อนฝูงคนเห็นกว่าร้อย
 จะแจกย่อยไปทุกคนพื้นบุญญา
 อย่าเลยจะเลี้ยงทำเยี่ยงปราชญ์
 แต่งนิราศสักที่จะคิดว่า
 ลองเล่าเรื่องที่ไปเมืองกันพูชา
 ให้บรรดามิตรสหายทั้งหลายฟัง
 แล้วพิมพ์แจกเช่นทำนองเป็นของฝาก
 เห็นโดยมากจะสมอารมณ์หวัง
 แต่คิดกลอนและเบือเหลือกำลัง
 จะแต่งตั้งนับปีก็มีแล้ว
 คว้ากล่าวกลอนไม่สั้นที่คอยกษัตริย์ของ

เห็นจะต้องเรียบเรียงเพียงร้อยแก้ว
 มีกลอนนำสัณนิทเหมือนติดแวว
 พอเนื่องแนวแบบนิราศปราชญ์โบราณ
 มีฉันทะว่าไม่ใช่นิราศ
 ด้วยเหตุขาดคำกลอนอักษรศาสตร์
 จึงแต่งไว้พอเห็นเป็นพยาน
 ขอเชิญอ่านเนื้อเรื่องเนื่องไป เทอญ ฯ

ดำรงมานภาพ

วังวรวิศ

วันที่ 81 มีนาคม พระพุทธศักราช 2467

โคลงประดับพวงมาลา

โคลงประดับพวงมาลาถวายพระศัพทสมเด็จพระนันท-
มาเทวี ฯ ในวันเสาร์ที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ไอองค์พระพี่ผู้	ปราณี นิจเอย
ยามโศกทรงสงสาร	ทุกครั้ง
ยามยากก็ยอมมี	ฤทัยหวัง ถึงนา
ยามทุกข์ขบทิ้ง	ตักเตือน
ยามพึ่งท่านโอบเอื้อ	เอาการ
ยามป่วยเสด็จเยี่ยมเยือน	สู่เหย้า
ยามสุขก็โปรดประทาน	นิพนธ์เพิ่ม พรเ
ยามสบายได้เฝ้า	เพ็ดทูล
แล้วทรงชบเลี้ยงเหล่า	ชิดา ด้วยแฮ
อันพระคุณจะสูญ	หอนได้
เสด็จอยู่ท่านกรุณา	ดังกล่าว ฉะนั้นแล
สิ้นท่านจึงร้องไห้	นักหนา

ดำรงราชานุภาพ

กลอนประทาน ฯ

คำอธิบาย ภายวาระเคยไปเที่ยวด้วยกันเสมอ ทั้ง
มีอยู่ในคำกลอนหน้าหนังสือวารสารครั้งนั้นแล้ว - ถึง
พ.ศ. 2478 เสกข์พ่อทรงวัยเฉื่อยของท่านแอม เคอร์ เซน
เมืองเคนมาร์ก จะเสด็จไปยุโรป ทนายเทเลอร์ สึกคิดว่า
ไม่สันถวิในการสมาคมอย่างยุโรปประเทศ จึงตกลงใจ
เองแต่แรกว่าจะไม่ไป เพราะเกรงว่าจะไปทำให้เสีย
เกียรติของเจ้าหญิงไทย เราจึงตกลงกันว่าจะทำพิธี
มาฝากสัก 1 เม็ด ตามถ้ำดังของโรวาทาโก ครั้นไป
ถึงเมืองแอมสเทอร์แดมในฮอลแลนด์ เผอิญเขามาเชิญ
ให้ ไปดูโรงรถและวางไว้ในเพ็ชร และพวกหนังสือพิมพ์
ก็ตามไปถ่ายรูป ในเวลาเรากำลังเลือกเพชรจะให้หญิง
เทเลอร์ พอเลือกได้แล้วจะชด ผู้จัดการเขาก็บอกว่
เสียใจที่จะขายให้ ไม่ไค้ เพราะมีสัญญากับผู้รับไปขาย
ไว้ว่าจะไม่จำตน่วยเองในทันที รุ่งขึ้นหนังสือพิมพ์ลงรูป
เรากำลังเลือกเพชรเม็ดนั้นอยู่ เสกข์พ่อทรงกรมเขียน

กลอนต่อไปนี้ลงข้างรูปแล้วทุกบทหนังสือพิมพ์หนังสือราย
ฉบับมาประทานตบึงกล้อ.

ยามคิดถึงชิดาเที่ยวหาเพชร
ไม่สำเร็จเสียแล้วกรรมจะทำไฉน
มีแต่ความรักฝากจากทางไกล
พอแจ้งใจว่าคนึงถึงทุกวัน.

โคลงประทานฯ

คำอธิบาย พระองค์เจ้าหญิงศิริรัตนบุษยภรรยาของ
 ประทานไพศังคย์พ่อทรงเขียนประทานในสมภพของท่าน

โคลงเขียนลงสมุดถวายพระองค์เจ้าหญิงศิริรัตนบุษย
 ยามเขาวัวเห็นโลกล้วน แสนสนมก
 เป็นหนุ่มก็หลงสุข คำเข้า
 กลางคนเริ่มเห็นทุกข์ มีคู่ สุขแฮ
 ตกแก่จึงรู้ค่า ว่าตัวอนิจจัง ฯ
 เขียนที่แคเมรอนไฮแลนด์ วันจันทร์ที่ 2 มีนาคม

พ.ศ. 2478.

โคลงประทานหม่อมกอบแก้ว

คำอธิบาย หม่อมกอบแก้ว อาภากร สังกษ
 สตรีเวียงพระตำมาถวายในวันเกิด เมื่อวันที่ 5 เมษายน

พ.ศ. 2486 เดิกรพื่อจึงทรงแต่งโคลงทอไปประทานพร
 ภิรมย์ เป็นโคลงหลังที่โคตรังไว้

โคลง 4

ขอประสิทธิ์พรผู้ด้วย	ความประสงค์ สัมผัส
จงดูแลหม่อมอนงค์	กอบแก้ว
อยู่ร่วมสุขกับองค์	อาทิตย์ เสมอเทอญ
ภัยพิบัติจงแคล้ว	กลาตางสองศรี ฯ

